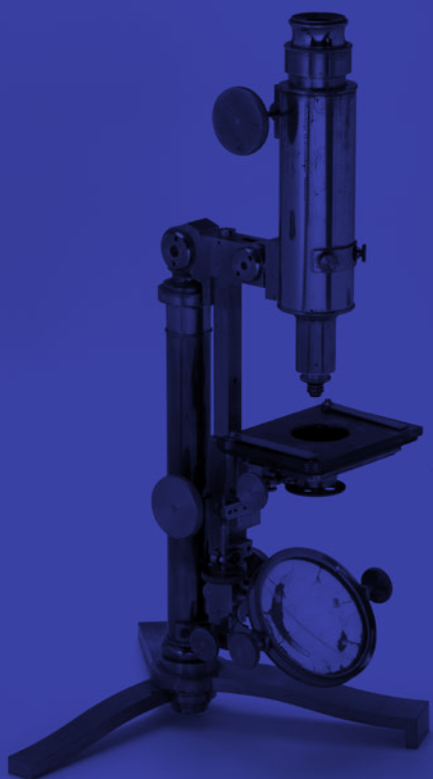

ARGO 628 2
2019

ARGO

Časopis slovenskih muzejev
Journal of the Slovene Museums

argo 62/2
2019

Argo 62/2 2019
Časopis slovenskih muzejev
Journal of the Slovene Museums

Izhaja od leta 1892

NARODNI
MUZEJ
SLOVENIJE

SKUPNOST MUZEJEV SLOVENIJE

SMD
SLOVENSKO
MUZEJSKO
DRUŠTVO

Ljubljana 2019

Dežmanov mikroskop (hrani Narodni muzej Slovenije, foto: Tomaž Lauko)

Kipec telovadca, ki ga je oblikoval Lojze Dolinar (hrani Muzej športa, foto: Franci Virant)

Posode za tovarno Lek, Dekor, Ljubljana (zasebna last, foto: Tomaž Lauko)

ARGO 628 2
2019

VSEBINA

GRADIVO

- Anja Dular
- 10 Knjižnice v zgradbi Liceja, ki je stala na današnjem Vodnikovem trgu
- 21 The libraries operating in the building of Lyceum (grammar school) situated on present-day Vodnik Square
- Matej Hreščak, Igor Ravbar, Matej Šuštaršič
- 22 Dežmanov mikroskop – izjemna raziskovalna naprava 19. stoletja
- 31 Dežman's microscope – an outstanding research instrument of the 19th century
- David Petelin
- 32 Medalje kolesarja Franja Cjurgjeviča v Muzeju športa
- 48 Cyclist Franjo Cjurgjevič's medals in the Museum of Sport
- Saša Rudolf, Zora Žbontar
- 50 Spomini na Dekor, tovarno keramike v Zgornji Šiški v Ljubljani
- 71 Memories of Dekor, a factory in Ljubljana's Zgornja Šiška
- Aleš Šafarič
- 72 Dolinarjev kipec v čast I. jugoslovanskemu vsesokolskemu zletu
- 83 A figurine by Lojze Dolinar honouring the 1st Yugoslav All-Sokol Rally

TEORIJA

- Rajka Bračun Sova
- 86 Preference pri starejšem muzejskem občinstvu
- 92 Preferences of older museum-goers

ARGO 628 2
2019

VSEBINA

SEKCIJE

Lidija Tavčar

- 96 Pridobljena razglednica
99 A picture postcard acquired

ODMEVI IN POROČILA

Urša Pajk

- 102 Leto 2018 v znamenju Ivana
Cankarja
104 The year 2018 dedicated
to Ivan Cankar

Blaž Vurnik

- 106 O razstavi *Ivan Cankar* v Mestnem
muzeju Ljubljana, 19. junij 2018–
7. april 2019
110 About the *Ivan Cankar* exhibition
staged at the City Museum of
Ljubljana, 19 June 2018–7 April
2019

Zora Žbontar

- 112 Razstava Vere Stanković
*Trans-formacije ali Poslovilna
zabava*
115 *Trans-formations or A Farewell
Party*, an exhibition by Vera
Stanković

Tanja Tolar

- 116 *Jaz sem Asurbanipal, kralj sveta,
kralj Asirije*. London, Britanski
muzej, 8. november 2018–
24. februar 2019
119 *I am Ashurbanipal: king of the
world, king of Assyria*. London,
British Museum, 8 November
2018–24 February 2019

Marjetka Balkovec Debevec,
Miha Mlinar

- 120 Valvasorjeva odličja za leto 2018
123 The 2018 Valvasor Recognitions

ZANIMIVKE

Cašper Oitzl

- 126 Pečatnik odkritelja aluminija v
Narodnem muzeju Slovenije
128 The seal belonging to the
discoverer of aluminium kept by
the National Museum of Slovenia

Urša Pajk

- 130 *Nenavadna knjiga rastlin* Elisabeth
Blackwell
132 *A Curious Herbal* by Elizabeth
Blackwell

SPOMINI
NA DEKOR,
TOVARNO
KERAMIKE V
ZGORNJI ŠIŠKI
V LJUBLJANI

SAŠA RUDOLF, ZORA ŽBONTAR

Narodni muzej Slovenije, Prešernova 20, 1000 Ljubljana
sasa.rudolf@nms.si, zora.zbontar@nms.si

Sl. 1 – Vaza, v. 17 cm, trideseta do štirideseta leta 20. stoletja, Dekor, Ljubljana, poslikala Mara Kralj, zasebna last (foto: Tomaž Lauko)

V članku raziskujeva delovanje ljubljanske tovarne keramike Dekor od ustanovitve do konca njene proizvodnje, predvsem na podlagi arhivskih in časopisnih virov ter spominov zaposlenih in njihovih ožjih družinskih članov.¹ Čeprav so arhivi tovarne izgubljeni in je stavba Pod hribom porušena, v obratu na Zbiljah pa so sledi o nekdanji proizvodnji popolnoma izbrisane, so se v arhivskih virih in spominu ohranili mnogi podatki o tovarni in njenih delavcih. Pripovedi in ohranjeni dokumenti ne pokažejo le zanimivih vidikov o proizvodnji in sami tovarni, temveč nam razkrivajo tudi vpogled v kulturo in družbo tistega časa. S sintezo zbranih virov in pogovorov sva še posebej želeli ujeti kolektivni spomin na tovarno Dekor in poiskati neskladja v podatkih. S tem želiva poudariti, da poustvarjanje preteklosti vključuje različne interpretacije in oblike spomina, ki jih je težko poenotiti v enotno zgodbo. Pri spominjanju (govorjenju in pisanju o preteklih dogodkih) gre za načine vzpostavljanja ne le zgodovine, temveč tudi sedanjosti.

OD USTANOVITVE DO DRUGE SVETOVNE VOJNE

Začetki delovanja tovarne Dekor segajo v trideseta leta 20. stoletja, ki so bila posebej plodna na področju razvoja keramične obrti na Slovenskem. To je bil tudi čas, ko je Evropo najmočnejše zaznamovala svetovna gospodarska kriza, ki je dosegla vrhunec leta 1931. Evropske države so se na vsesplošno krizo odzvale z uvedbo carinskih ovir in uvoznih omejitev,² to pa je vplivalo tudi na gospodarsko situacijo pri nas. Prav carinski ukrepi pa so povzročili zmanjšanje tuje konkurence in skupaj z novim razširjenim tržiščem, ki je obsegalo celotno Jugoslavijo, postali eden od dejavnikov spodbude za slovensko industrializacijo.³ Trideseta leta so bila torej, kljub krizi, čas množičnega ustanavljanja industrijskih obratov, med katerimi je bila tudi tovarna Dekor.

Drugi pomemben dejavnik za razvoj keramičnega ustvarjanja na ozemlju današnje Slovenije je bila ustanovitev Keramiške strokovno-obrtno šole na Tehniški srednji šoli v Ljubljani v šolskem letu 1925/26.⁴ Keramiška šola (pozneje Keramiški oddelek Moške obrtne šole na Državni tehniški srednji šoli v Ljubljani)⁵ je imela tri letnike, v katerih so izvajali sprva 44, pozneje pa 50 učnih ur na teden.⁶ Učenci, ki so šolo uspešno končali, so smeli samostojno opravljati izučeno obrt, po letu prakse kot pomočniki ali tovarniški delavci.⁷ Med strokovnimi učnimi predmeti je prevladoval praktični pouk v delavnici, učili pa so se tudi dekorativnega in tehniško konstruktivnega risanja, umetniškega oblikovanja, ornamentalnega modeliranja, keramiške kemije in tehnologije.⁸ Program oddelka je zasnoval in vodil češki strokovnjak za keramiko František Beran, ki je bil sprva pogodbeni predmetni učitelj,⁹ od šolskega leta 1928/29 pa redni strokovni učitelj.¹⁰ Njegovo vrhunsko strokovno znanje in bogate izkušnje ter kreativno usmerjanje drugih učiteljev, predvsem Franceta Kralja, so bili razlog za velike uspehe dijakov in oblikovanje uspešne generacije izučenih mladih keramikov.

Trideseta leta 20. stoletja pa so bila tudi čas, ko so bili dekorativni keramični predmeti obvezen del okrasja sodobnega meščanskega stanovanja. Priljubljeni so bili tako drobni okrasni kipci kot barvita dekorativna ali celo uporabna keramika. Nova moda in okus sta sprožila na eni strani vse večjo potrebo po kakovostno ter sodobno oblikovanih uporabnih in dekorativnih predmetih za vsak dom – torej po razumni ceni – na drugi pa obujanje slovenske tradicije ljudske umetnosti, ki jo je utelešala ljudska keramika.¹¹ Vsi omenjeni dogodki so pripomogli k ugodnim okoliščinam za ustanovitev tovarne Dekor.

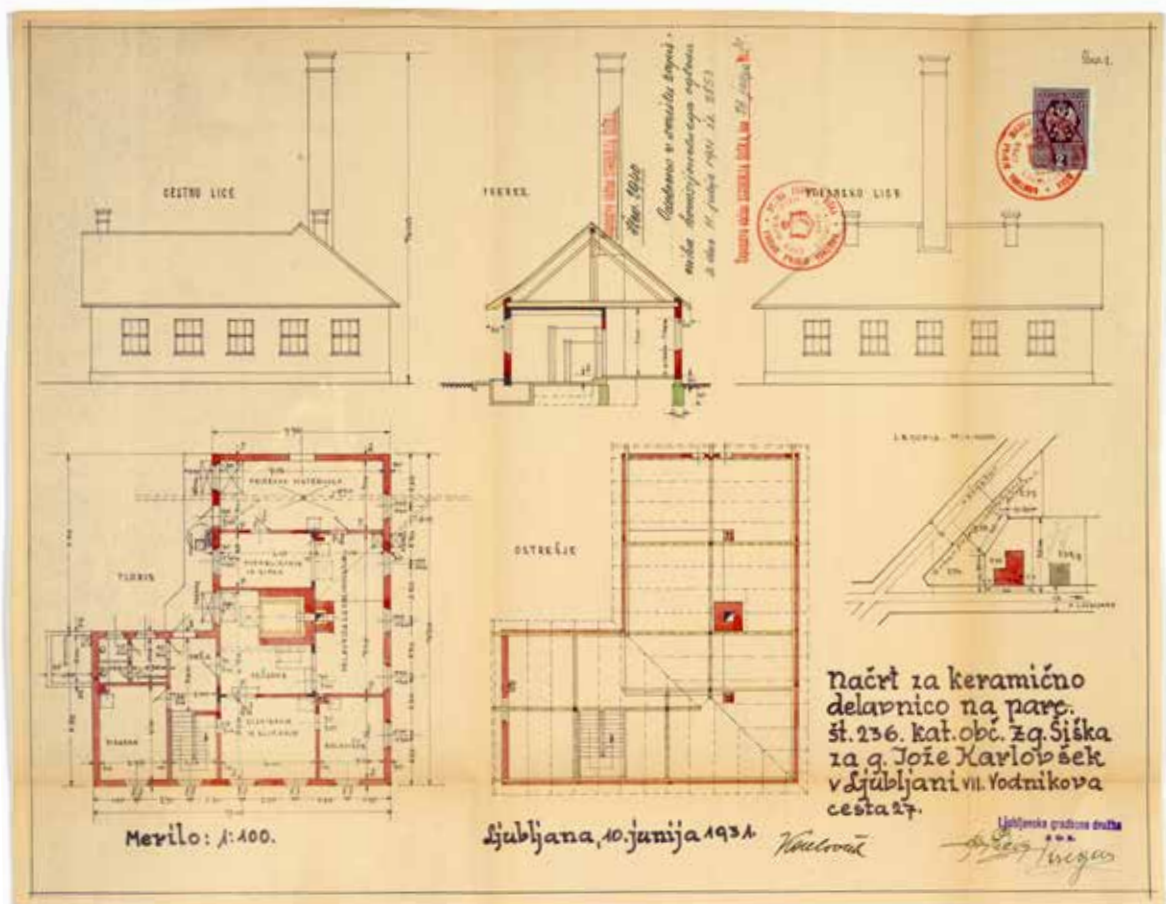
»Dekor« družba z omejeno zavezo je bila ustanovljena z družbeno pogodbo¹² 27. junija 1931 za nedoločen čas, z višino glavnice 30.000 din, ki je bila vplačana v gotovini.

1 Zahvaljujeva se Ani Bezek, Andi Bile Kern, Juretu Javorniku, Katarini Karlovšek, Matjažu Karlovšku, Bredi Pečak, Fedorju Pečaku, Tamari Trček Pečak, Stanki Vidmar in Stanetu Vukadinoviču za pogovore in predstavljeno gradivo ter dr. Mateji Kos za posvetovanje pri pisanju članka.
2 Mulej, 2016, str. 119.
3 Prav tam, str. 44.
4 Reisner, 1931, str. 13.
5 Statistika obiska in končnega uspeha v šolskem

letu 1934./1935., str. 35.

6 V prvi letnik je bilo prvo leto vpisanih devet učencev; Imenik učencev (učenek) v šolskem letu 1925./1926., str. 24.
7 Ustroj Tehniške srednje šole v Ljubljani, str. 26.
8 Pregled učnih predmetov in tedenskih ur, str. 14.
9 Na povabilo Urada za pospeševanje obrti je Beran prispeval v Ljubljano že leta 1921 in sprva vodil tečaje keramike na umetniški šoli Probuda

(Zupančič, 2012, str. 64), od januarja 1925 pa je učil na Keramiški šoli (Leskošek, 1928, str. 15).
10 Osebeje v šolskem letu 1928./1929., str. 31.
11 Zgonik, 2012, str. 46.
12 SI ZAL, LJU 88, t. e. 262, a. e. IV 298, Notarski zapis o sklenitvi družbene pogodbe št. 3.366/1931, 6. 7. 1931. V trgovski register se je družba vpisala 20. 7. 1931 (SI ZAL, LJU 88, t. e. 262, a. e. IV 298, Vpis družbe z omejeno zavezo, opr. št. Firm 635/31, Rg C IV 298/1, 11. 7. 1931).

Ustanovni družbeniki so bili Jože Karlovšek, mestni stavbenik iz Ljubljane, Ivan Pavlin in Ivan Šraj, oba posestnika in tovarnarja iz Radomelj.¹³ Pri opisu dejavnosti tovarne so našli obširen seznam izdelkov, vseh pa pozneje niso izdelovali. Navedli so izdelovanje in prodajo »fine keramike iz majolike, fojanse in terakote«, uporabnih predmetov, električnih, sanitarnih potrebščin in drugih predmetov za opremo stanovanj, kot so umivalniki, školjke, ploščice in podobno.¹⁴ Kot prvi poslovodja je bil vpisan Karlovšek, ki je bil takrat v službi pri Ljubljanski gradbeni družbi (LGD).¹⁵ Njegova namena ob ustanovitvi družbe sta bila oživitev zanimanja za domačo keramiko in njena osamosvojitve od tujih vplivov.¹⁶

Tri dni po ustanovitvi družbe je Karlovšek vložil prošnjo za stavbno dovoljenje za gradnjo nove keramične delavnice na parcelni številki 236 k. o. Zgornja Šiška skupaj z načrti za novo stavbo.¹⁷ Ti so vsebovali tlorisni izris posameznih delovnih in pomožnih prostorov, med katerimi so bili v pritličju strojnica z dvema mlinoma za mletje gline, mešalnikom, sitom in stiskalnico za pripravo lončarske mase, slikarnica,

oblikovalnica in modelirnica z dvema pečema za žganje keramike, skladišče, garderoba in pisarna. V podstrešju sta bila predvidena laboratorij in dodatna soba. Ob zunanji strani kurilnice je bil načrtovan tudi dimnik (sl. 2). V Zapisniku o komisijiski razpravi zaradi izdaje gradbenega dovoljenja¹⁸ z dne 15. julija 1931 in v Stavbenem dovoljenju z istega dne,¹⁹ ki ga je izdalo Kr. srezko (okrajno) načelništvo v Ljubljani, odgovorni niso navedli posebnih pomislov glede gradnje tovarne, so pa našli nekaj pogojev, pod katerimi se dovoljenje lahko izda. Med njimi je bila večina zahtev po ureditvi primernejšega in varnejšega okolja za delavce – preureditev načrtovane pisarne in modelirnice v kopalnico, umivalnico, garderobo in obednico za delavce, ureditev pisoarnega žleba v stranišču in ureditev betonskih tal v tovarni z vgrajenimi deskami na delih, kjer delavci največ stojijo. Zagotoviti so morali tudi primerna okna z ventilacijskimi krili za zračenje prostorov, urediti greznico iz betona in ustrezno ventilacijo nad pečmi, ometati strop z apneno malto in urediti odpiranje vseh vrat, ki vodijo iz delavnic, navzven. Zapisali so tudi,

13 Vsak od družbenikov je prispeval enakovreden delež glavnice, 10.000 din, in je investitorju na občnem zboru zagotovilo en glas.

14 Prim.: Vpisi v trgovski register, *Jugoslovan*, 9. 8. 1931, str. 12; Trgovski register, *Trgovski list*, 11. 8. 1931, str. 3.

15 Karlovšek, 1959a, str. 13.

16 Informacije so povzete po gradivu o razvoju Ljubljane iz petdesetih let 20. stoletja (SI ZAL, LJU 346, t. e. 10, a. e. 10/98, spis 4).

17 SI ZAL, LJU 493, t. e. 70, a. e. 14640/36, 10. 6. 1931. Načrt tovarne, ki ga je izdelal J. Karlovšek,

je opremljen z datumom 2. 7. 1931 (SI AS, AS 133/I/65, Dekor, keramična tovarna Ljubljana Šiška, 1932, 2. 7. 1931).

18 SI AS, AS 133/I/65, Dekor, keramična tovarna Ljubljana Šiška, 1932, Zapisnik o komisijiski razpravi, 15. 7. 1931.

19 SI AS, AS 133/I/65, Dekor, keramična tovarna Ljubljana Šiška, 1932, Odlok o stavbnem dovoljenju, št. 0-1697/4, 15. 7. 1931, in SI ZAL, LJU 493, t. e. 70, a. e. 14640/36.

20 SI AS, AS 133/I/65, Dekor, keramična tovarna Ljubljana Šiška, 1932, Prošnja za uporabno

dovoljenje, 25. 7. 1932.

21 SI AS, AS 133/I/65, Dekor, keramična tovarna Ljubljana Šiška, 1932, Zapisnik o komisijiskem ogledu, 11. 11. 1932, in SI AS, AS 133/I/65, Dekor, keramična tovarna Ljubljana Šiška, 1932, Odlok o uporabnem dovoljenju št. 0-249/5, 11. 11. 1932.

22 Vso potrebno strojno opremo so prejeli iz tovarne strojev Dorst A.G. iz Thüringna, peči pa je postavilo podjetje H. T. Padelt iz Leipziga (Karlovšek, 1959a, str. 13).

23 Analizo gline so naredili v nemškem podjetju

Sl. 2 – Načrt za tovarno Dekor, 10. junij 1931 (vir: SI AS, AS 133/1/65, Dekor, keramična tovarna Ljubljana Šiška, 1932, 2. 7. 1931)

Sl. 3 – Slikarka Ana Bezek pred policami z enkrat žganimi izdelki, ki čakajo na poslikavo, Dekor, Zbilje pri Medvodah, 1986–1996 (zasebni arhiv)

da morajo biti vsi stroji za predelavo materiala zaprti, da ne bi bilo neželenega prašenja, vsak prostor v tovarni pa naj bi bil opremljen tudi s pečjo za ogrevanje v zimskih mesecih. Podana je bila še zahteva po statičnem izračunu za načrtovani 16-metrski dimnik zraven tovarne, za katerega je Karlovšek 18. avgusta 1931 priskrbel tudi ločeno tehnično poročilo.

Skoraj leto pozneje so se dela na tovarni končala in Karlovšek je zaprosil za uporabno dovoljenje,²⁰ temu pa je sledil obvezen ogled stanja tovarne. Na ogledu je komisija ugotovila primernost objekta in podala še zadnje pogoje za izstavitev dovoljenja.²¹ Omenili so potrebo po namestitvi omarice s prvo pomočjo, ureditev umivalnice (namestitve dodatnih pip) in zagotovilo, da bodo morebitno uporabo »svinčevega emajla« v proizvodnem procesu najavili inšpekciji za delo pri Kralj. banski upravi v Ljubljani. Vodstvo tovarne se je zavezalo k izpolnitvi vseh pogojev. Tovarna Dekor je 11. novembra 1932 dobila uporabno dovoljenje in je uradno lahko začela izdelovati fino keramiko.

Oprema tovarne je bila zelo sodobna, saj so jim glede

izbire strojev in drugih naprav svetovale znane nemške firme za projektiranje in opremljanje, ki so oskrbovale tudi keramične obrate.²² Naročili so tudi analizo gline, ki so jo pozneje uporabljali v podjetju, in pridobili potrebne nasvete glede pravilne uporabe glazur.²³ Iz keramične tovarne v Libojah je v Dekor za tehničnega vodjo prišel tehnolog Karel Wutholen, absolvent keramične šole na Češkem, ki je z nasveti sodeloval že pri postavitvi tovarne. Tudi kvalificirani delavci so večinoma prišli iz libojske tovarne, pri krašenju izdelkov pa so sodelovali absolventi Keramiškega oddelka TSŠ.²⁴

Prvi keramični izdelki so v tovarni nastali že avgusta leta 1932, saj so bili na začetku septembra že na ogled v treh pomembnejših ljubljanskih trgovinah²⁵ – v trgovini Kollmann s steklom in porcelanom, v trgovini Agnola, tam je bila Dekorjeva keramika razstavljena ob nemških, čeških in italijanskih izdelkih iz stekla, porcelana in keramike,²⁶ ter v trgovini Bonač. Še isti mesec so svojo dejavnost začeli oglaševati v dnevnem časopisu,²⁷ lotili pa so se tudi drugih promocijskih aktivnosti za povečanje prepoznavnosti svoje proizvodnje.²⁸

Chemisches Laboratorium für Thonindustrie iz Berlina, glazure pa so dobavljali iz tovarne keramike Bidel [sic!], verjetno Bidelia iz Meissna (Karlovšek, 1959a, str. 13).

24 Karlovšek, 1959a, str. 14; Zgonik, 2006, str. 123.

25 To je bilo navedeno tudi v njihovih časopisnih oglasih.

26 Počivavšek, 2012, str. 138.

27 V svojih časopisnih oglasih se je družba Dekor predstavljala kot »Tovarna za fino keramiko«, ki se ukvarja z »izdelovanjem umetniških uporabnih predmetov: vaz, kipov, pepelnikov, svečnikov,

stojal za svetilke, raznih posod za pecivo in sadje, cvetličnih loncev itd. v vseh modernih oblikah in barvah«. Najzgodnejši oglasi so se v časopisih začeli pojavljati že na začetku septembra 1932 (prim.: Oglas Dekor, *Slovenec*, 8. 9. 1932, str. 8; Oglas Dekor, *Jutro*, 8. 9. 1932, str. 7). V *Slovenskem narodu* je Dekor septembra 1932 oglaševal kar dvakrat (Oglas Dekor, *Slovenski narod*, 7. 9. 1932, str. 6; Oglas Dekor, *Slovenski narod*, 10. 9. 1932, str. 8), oglaševali pa so tudi v reviji *Arhitektura* (Oglas Dekor, *Arhitektura*, 1932, str. 43).

28 Sodelovali so s priznanimi slovenskimi umetniki in izdelovali keramiko po njihovih načrtih. Z izdelki so se predstavljali na različnih razstavah, npr. v Jakopičevem paviljonu decembra 1932 (prim.: Iz Ljubljane, *Slovenski narod*, 16. 12. 1932, str. 4; Kaj bo danes?, *Slovenec*, 16. 12. 1932, str. 4), na septembrskem ljubljanskem velesejmu leta 1932, v paviljonu F (prim.: Ostale vesti, *Slovenec*, 8. 9. 1932, str. 5; Velesejem dokaz našega napredka, *Slovenski narod*, 6. 9. 1932, str. 2) in pozneje na obrtniškem sejmu v Ljubljani, decembra 1934 (Razstava slovenske

Častnik *Slovenski narod* je poročal, da je na družabnem večeru društva Krka postavila »ljubljska keramična tovarna 'Dekor', katere ustanovitelj in poslovodja je mestni stavbenik g. Karlovšek iz Novega mesta, v reklamno svrho na vsako mizo vazo s pepelnikom, oboje izdelano po načrtu naših likovnih umetnikov.«²⁹ Septembra 1932 se je Dekor s svojo produkcijo predstavil tudi na Ljubljanskem velesojmu in doživel odličen odziv. V Dekorju so zgodaj k sodelovanju pritegnili tudi priznane slovenske umetnike, kot so bili Tone in Mara Kralj (sl. 1), Tine Kos, France Gorše, Zdenko Kalin, Karel Putrih, Dana Pajnič, Hinko Smrekar.³⁰ Del Dekorjeve keramične proizvodnje je temeljil na njihovih keramičnih predlogah, modelih in skicah.

Dekorjevi izdelki so takoj na začetku izzvali pozitivne odzive. Keramični predmeti pa v predvojnem času niso imeli le dekorativne funkcije, temveč so bili tudi statusni simbol, saj so bili, predvsem uvoženi, razmeroma dragi. Kako zaželen in cenjen je bil »moderen« keramični okrasni stanovanjski program pred drugo svetovno vojno, izvemo iz prispevkov v *Slovenskem narodu* iz leta 1932: »Težko si je misliti moderno stanovanje brez vaze, kakršnih vidiš več pri 'Dekorju'; oblike teh vaz so tako stvarne, kot so pri sodobnem pohištvu. Prefinjena eleganca je v vseh teh izdelkih, ki je njena skrivnost samo v decentnosti modernega sloga«³¹ in »... predvsem učinkovita je pa keramika domače firme 'Dekor'. Preproste oblike in plemenitih linij so vse te posode, sijajna je pa glazura, naj je enobarvna ali večbarvno razlita, in bela vaza z nad glazuro slikanim rumenim cvetjem, bi lahko nosila ime kake najslavnejše inozemske delavnice.«³²

Aprila leta 1932 se je Karlovšku kot poslovodja pridružil Ivan Bricelj, mestni stavbenik v Mostah pri Ljubljani.³³ Hkrati s prihodom drugega poslovodje se je podjetje preimenovalo v »Družba Dekor z o. z.« s sedežem v Zgornji Šiški, osnovna glavnica družbe pa se je podvojila s prihodom novih treh družbenikov, Ane Pavlin (rojene Detela), soproge posestnika in tovarnarja Ivana Pavlina, stavbenega podjetnika ing. Bogomirja Pusta in LGD (zanjo je bil pooblaščenec Bricelj), ki so prav tako v gotovini vplačali vsak po 10.000 din.

Maja 1932 so na občnem zboru družbenikov sklenili, da sme Pust polovico svojega poslovnega deleža odstopiti novi družbenici Mariji Detela iz Moravč.³⁴ Naslednjega leta je kot poslovodja odstopil Bricelj, nadomestil pa ga je Pavlin. Leta

1933 je kot družbenik odstopil Pust in svoj poslovni delež v družbi prepustil zasebnici Anici Zalar iz Ljubljane.³⁵ Kot družbenica je odstopila tudi LGD in svoj delež v družbi prav tako zapustila Pavlinu,³⁶ septembra 1936 pa mu je svoj delež prepustila še Anica Pust (rojena Zalar).³⁷ Leta 1937 je iz podjetja odšel njegov prvi poslovodja in družbenik Karlovšek. Pred odhodom je podjetju zapustil vse svoje zbrane recepte, navodila, zapiske in vzorce, da je tovarna lahko naprej obratovala tudi brez tehničnega vodje. Svoj delež v družbi je odstopil Pavlinu in ta je bil od takrat edini poslovodja Družbe Dekor.³⁸

V prvih dveh letih delovanja je tovarna kljub nezavidljivim časom poslovala dobro. Krizni časi so se zanjo začeli leta 1934, ravno ko je podjetje doseglo razvojni vrhunec. Obratovanje so skrčili, saj se je kupna moč prebivalstva zmanjšala in prav tako povpraševanje po »luksuznih« predmetih. Zmanjšali so tudi število zaposlenih v tovarni z 18–20 na 8–10. Dekor je zapustil še Wutholen, njegovo mesto pa je prevzel Karlovšek, ki si je med tem pridobil dovolj izkušenj. V teh letih je bila na slovenskem tržišču huda konkurenca tuje keramike, trgovci pa so zahtevali znižanje že tako nizkih cen Dekorjevih izdelkov.³⁹

Septembra leta 1940 sta bila za novi poslovodji namesto Pavlina imenovana zakonca Lajovic,⁴⁰ dr. Ladislav Lajovic, ravnatelj Zedinjene zavarovalnice, in njegova žena Mira, rojena Karlovšek. Dotedanji družbeniki Dekorja, zakonca Pavlin, Marija Detela in Ivan Šraj, so jima z odstopnima pogodbama z dneva 11. in 12. septembra 1940⁴¹ odstopili svoje deleže pri družbi v vrednosti 60.000 din. Pozneje se jima je kot družbenica pridružila še hči Vida Lajovic, poročena Vidmar.

Tik pred vojno in med njo se je stanje v podjetju nekoliko izboljšalo. Tudi po vojni je podjetje poslovalo dobro, saj se je takrat povečalo povpraševanje po umetniški keramiki, ki je postala dostopna več ljudem. Nove težave so se pojavile z nabavo glazur, ki so jih dotlej uvažali večinoma iz Nemčije in Češke, zato so del proizvodnje glazirali z lastnimi glazurami, izdelanimi iz domačih surovin. Kljub spremembi je raven kakovosti izdelkov ostajala nespremenjena in so se dobro prodajali.⁴² V štiridesetih letih 20. stoletja so v Dekorju ponovno uspešno sodelovali s slovenskimi umetniki, kot sta bila Maksim Gaspari in Dana Pajnič.⁴³ Desetletnico obstoja so v tovarni proslavili z razstavo svojih izdelkov na

umetne obrti, *Slovenec*, 8. 12. 1934, str. 4). Razstavljali so tudi na sejmih in razstavah v tujini (Zgonik, 2012, str. 52).

29 Prim.: Iz Ljubljane, *Slovenski narod*, 16. 11. 1932, str. 3, in Iz Ljubljane, *Jutro*, 17. 11. 1932, str. 3.

30 Karlovšek, 1959, str. 14.

31 Velesojem dokaz našega napredka, *Slovenski narod*, 6. 9. 1932, str. 2.

32 Odlično aranžirane božične izložbe, *Slovenski narod*, 16. 12. 1932, str. 5.

33 Vpisi v trgovinski register, *Službeni list Kraljeve banske uprave Dravske banovine*, 25. 6. 1932, str. 325, in SI ZAL, LJU 88, t. e. 262, a. e. IV 298, Notarski zapis št. 3.469 41/1932, 30. 5. 1932.

34 SI ZAL, LJU 88, t. e. 262, a. e. IV 298, Rg C IV 198/3, 16. 7. 1932.

35 SI ZAL, LJU 88, t. e. 262, a. e. IV 298, Rg C IV 298/5, 11. 4. 1933.

36 SI ZAL, LJU 88, t. e. 262, a. e. IV 298, Rg C IV 298/8, 21. 4. 1934.

37 SI ZAL, LJU 88, t. e. 262, a. e. IV 298, Rg C IV 298/9, 19. 9. 1936.

38 SI ZAL, LJU 88, t. e. 262, a. e. IV 298, Rg C IV 298/10, 11. 11. 1936.

39 Karlovšek, 1959, str. 15, in SI ZAL, LJU 346, t. e. 10, a. e. 10/98, spis 4.

40 SI ZAL, LJU 88, t. e. 262, a. e. IV 298, Rg C IV 298/11, 31. 12. 1940, in Vpisi v trgovinski register, *Službeni list Kraljeve banske uprave Dravske banovine*, 25. 1. 1941, str. 38.

41 SI ZAL, LJU 88, t. e. 262, a. e. IV 298, Odstopna pogodba k Rg C IV 298/11, 11. 9. 1940, in SI ZAL, LJU 88, t. e. 262, a. e. IV 298, Odstopna pogodba k Rg C IV 298/11, 12. 9. 1940.

42 SI ZAL, LJU 346, t. e. 10, a. e. 10/98, spis 4.

43 V medijih je bila precej odmevna Gasparjeva razstava keramičnih slik v izložbi ljubljanskega

Salona Kos oktobra 1940 (prim.: Slikar Maksim Gaspari razstavlja keramične slike, *Slovenec*, 18. 10. 1940, str. 7, Mojster Gaspari razstavlja keramične slike, *Slovenski dom*, 17. 10. 1940, str. 2; Gasparjeve keramične slike, *Slovenski narod*, 21. 10. 1940, str. 2), decembra istega leta pa so bila v Salonu Kos na ogled tudi keramična dela Dane Pajnič (Keramična umetnost Dane Pajničeve, *Slovenski narod*, 18. 12. 1940, str. 3).

Sl. 4 – Vazi, v. 16 cm, v. 13 cm, prva polovica devetdesetih let 20. stoletja, Dekor, Zbilje pri Medvodah, Narodni muzej Slovenije (foto: Tomaž Lauko)

Sl. 5 – Vaza, v. 32 cm, prva polovica devetdesetih let 20. stoletja, Dekor, Zbilje pri Medvodah, Narodni muzej Slovenije (foto: Tomaž Lauko)

Sl. 6 – Vaza, v. 36 cm, prva polovica devetdesetih let 20. stoletja, Dekor, Zbilje pri Medvodah, Narodni muzej Slovenije (foto: Tomaž Lauko)

Sl. 7 – Doza, v. 18 cm, prva polovica devetdesetih let 20. stoletja, Dekor, Zbilje pri Medvodah, Narodni muzej Slovenije (foto: Tomaž Lauko)

Sl. 8 – Lonec za rože, v. 15 cm, prva polovica devetdesetih let 20. stoletja, Dekor, Zbilje pri Medvodah, Narodni muzej Slovenije (foto: Tomaž Lauko)

Sl. 9 – Zalivalka, v. 15 cm, prva polovica devetdesetih let 20. stoletja, Dekor, Zbilje pri Medvodah, Narodni muzej Slovenije (foto: Tomaž Lauko)

Ljubljanskem velesejmu. Iz prispevka v *Slovenskem domu*, ki opisuje dogajanje na sejmu, izvemo, da je bila Dekorjeva keramika tudi v tem času zelo cenjena. Njeni izdelki so kazali »nesporno tehnično dognano kakovost in so tudi številni osnutki domačih umetnikov keramično pravilno zamišljeni in izdelani«, zato so zanje pokazali veliko zanimanje tudi italijanski kupci.⁴⁴

Leta 1947 so razširili obrtno pravico in obratni predmet družbe še na izdelovanje galanterijskih predmetov iz papirjevine in drugega materiala.⁴⁵ Omenjene predmete so izdelovali večinoma na istih modelih kot keramične, z laki domačega porekla. Kot razlog za razširitev in zamenjavo osnovne surovine so v prošnji navedli skromno zalogo glazur iz tujine, ki jim je že skoraj pošla, zato bi morali obrat celo zapreti in odpustiti strokovni kader.⁴⁶

Po koncu druge svetovne vojne se je začela nacionalizacija pomembnih gospodarskih podjetij. Zvezna oblast je konec leta 1946 sprejela poseben politično-gospodarski ukrep in z Zakonom o nacionalizaciji zasebnih gospodarskih podjetij (ZNZGP)⁴⁷ sprva podržavila tista, ki so bila razglašena za podjetja splošnega državnega in republiškega pomena v gospodarskih panogah.⁴⁸ Leta 1948 je bilo v procesu drugega vala (dopolnilne) nacionalizacije in na podlagi noveliranega ZNZGP⁴⁹ na Slovenskem izbranih še 414 podjetij, »ki so pomembna za zvezno ali republiško gospodarstvo«,⁵⁰ in podržavljenih. Med njimi je bil 28. aprila 1948 tudi Dekor »kot podjetje pomembno za republiško gospodarstvo padlo pod udar zakona ... ter prešlo v državno last«.⁵¹ Nacionalizirane so bile vse nepremičnine podjetja, to je bilo tovarniško poslopje s prizidkom, dimnikom in dvema barakama, ter premičnine in premoženjske pravice. V tovarni je bilo v tem času 13 zaposlenih.⁵² Istega leta je bilo zasebno obrtno podjetje izbrisano iz registra in septembra vpisano v register invalidskih podjetij kot »Invalidsko podjetje 'Dekor', fina keramika, Ljubljana«.⁵³ Ustanovitelj novega podjetja je bil Federalni odbor vojaških vojnih invalidov FLRJ v Ljubljani, podjetje pa je zastopala upravnica Hilda Čop.⁵⁴ V naslednjih letih se je vodstvo tovarne večkrat zamenjalo – leta 1949 je nov v. d. upravnika postal Jože Svete,⁵⁵ leto pozneje pa je bil novi upravnik Danilo Stojkovič.⁵⁶

Keramični izdelki in postopek njihove izdelave

Na oblikovanje proizvodnega programa tovarne Dekor je imel v najzgodnejšem obdobju velik vpliv predvsem njen soustanovitelj Karlovšek. Po končani nižji gimnaziji v Novem mestu⁵⁷ je uspešno končal šolanje na gradbenem oddelku Tehniške srednje šole v Ljubljani; tam je leta 1923 maturiral z odliko.⁵⁸ Njegovo raziskovalno delo je obsegalo predvsem zgodovino (razvoj) in teorijo ornamenta, ukvarjal pa se je tudi z iskanjem izvora slovenskega narodnostnega sloga. Zanj je bil ornament najpomembnejši dejavnik, ki predmet povzdigne na raven umetniškega izdelka,⁵⁹ a lahko hkrati, če je prebogata, uniči njegovo ploskev in zabriše obliko ter funkcijo predmeta. Zato je Karlovšek »sodobni slog« definiral predvsem kot zmernost v okraševanju z uporabo raznobarnih glazur, ki se pogosto prelivajo druga v drugo, in uporabo stiliziranega geometrijskega okrasja ter rastlinskih motivov. Kot najprimernejše motive za okraševanje keramičnih predmetov je predlagal slovensko folklorno okrasje, saj »... s ploskovno in ukrasno stilizacijo ne uničujejo smotrne oblike izdelka, temveč jo zgolj ozaljšujejo«.⁶⁰ Opisana miselnost se je jasno izražala na Dekorjevih izdelkih iz tridesetih in štiridesetih let 20. stoletja, ki so zapisani v edinem ohranjenem katalogu (oziroma njegovi kopiji) tovarne iz tridesetih let.⁶¹ Večina predmetov je bila čistih, preprostih oblik, ki so jih poudarjali in dopolnjevali pazljivo izbrani motivi ali raznobarvne glazure.

V času do druge svetovne vojne in malo po njej so bili izdelki, ki so krasili in dopolnjevali preostalo stanovanjsko opremo meščanskega stanovanja, najpogosteje oblikovani v slogu art deco, ponovno pa je ta slog postal priljubljen v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja. Na Dekorjevi keramiki se je omenjeni slog kazal tako v obliki kot okrasju – oblike so bile pogosto geometrijske, okras pa navadno intenzivnih barv. Druga vrsta okrasja, ki je bila prav tako značilna za zgodnjo Dekorjevo keramiko, so bili različni motivi iz slovenske folklore. Izdelki iz tovarne so bili večinoma maloserijski umetniški izdelki in serijski proizvodi okrasnih predmetov za dom. Originalne modele in risbe so izdelali priznani slovenski umetniki in absolventi keramične šole, nekatere preprosteje pa je zrisal Karlovšek sam.⁶² Proizvodnja je bila v prvih letih delovanja Dekorja majhna, saj tudi povpraševanja

44 Podnevi in zvečer na velesejmu, *Slovenski dom*, 9. 10. 1941, str. 2.

45 SI ZAL, LJU 475, t. e. 8, a. e. 800, Rg C IV 298/12, in SI ZAL, LJU 88, t. e. 262, a. e. IV 298, Predlog za spremembo družbene pogodbe (dopis), 15. 8. 1947.

46 SI ZAL, LJU 475, t. e. 8, a. e. 800, Dekorjev dopis Mestnemu ljudskemu odboru, 11. 9. 1947.

47 Uradni list Federativne ljudske republike Jugoslavije (UL FLRJ), št. 98/46.

48 Prinčič, 1991, str. 167.

49 Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o nacionalizaciji zasebnih gospodarskih podjetij, UL FLRJ, št. 35/48.

50 Uradni list Ljudske republike Slovenije (UL LRS), št. 18/48, str. 179.

51 SI ZAL, LJU 468, t. e. 123, a. e. 34/45, Odločba št. 04-10-7564/1-1958, 7. 5. 1959, in SI ZAL, LJU 468, t. e. 123, a. e. 34/45, Dopis Dekorja, 17. 6. 1958.

52 Zanimiv je podatek, da je bil med zaposlenimi

tudi nemški vojni ujetnik Peter Erwin Reimann.

57 Stanoval je v tovarniškem poslopju, jamstvo pa sta zanj do nacionalizacije Dekorja zagotavljala Karlovšek in Fajdiga, po tem pa nov upravnik podjetja (SI ZAL, LJU 468, t. e. 141, a. e. 9-48, Zapisnik o primopredaji podjetja, 28. 4. 1948).

58 SI ZAL, LJU 475, t. e. 8, a. e. 800, Uradni zaznamki, 11. 1. 1949, in SI ZAL, LJU 477, t. e. 15, a. e. 208, Uradno poročilo št. 236, 15. 4. 1949.

54 Arhiv sodnega registra, t. e. 171/00 (Rg II 260-MLo.), a. e. 6 (neoštevilčena), Sklep št. Rg II 260/10, 1. 3. 1957, Arhiv sodnega registra, t. e. 171/00 (Rg II 260-MLo.), a. e. 6 (neoštevilčena), Odločba občinskega ljudskega odbora Ljubljana-Šiška, št. 03/4-6022/2-56, 9. 2. 1957 in UL LRS 45/48, str. 877.

55 Arhiv sodnega registra, t. e. 171/00 (Rg II 260-MLo.), a. e. 6 (neoštevilčena), spis 3, 3. 8. 1949, in UL LRS 25/49, str. 456.

56 Arhiv sodnega registra, t. e. 171/00 (Rg II 260-MLo.), a. e. 6 (neoštevilčena), spis 6, 10. 6. 1950,

in UL LRS 21/50, str. 343.

57 Tam sta bila sošolca s Francem Fajdigo, pozneje računovodjo in nekaj časa direktorjem tovarne Dekor.

58 Karlovšek, 1959b, str. 1.

59 »Razen finih in plemenitih oblik in lepote snovi predmeta je okras (ornament) glavni činitelj, ki daje pravo lice umetnostnemu izdelku« (Karlovšek, 1938, str. 7).

60 Karlovšek, 1938, str. 121.

61 Kopijo kataloga, ki mogoče ni popolna, hrani Narodni muzej Slovenije. Glede na slog predstavljenih predmetov in dejstvo, da je enaka kopija tudi v Karlovškovi zapuščini, predvidevamo, da je katalog nastal v tridesetih letih 20. stoletja.

62 Karlovšek, 1959a, str. 14.

po takšnih izdelkih sprva ni bilo.⁶³ Med keramičnimi izdelki iz tega časa najdemo različne oblike svečnikov, držal za knjige, vaz, črnilnikov, pisemskih obežilnikov, cvetličnih lončkov, pepelnikov, doz, okrasnih krožnikov, skledic, košaric idr. Izdelovali so tudi majolike različnih oblik in velikosti s folklornimi, cvetličnimi motivi in motivi vinske trte. Ročke za vino so imele pogosto tudi pripadajoče »kupice«, okrašene v isti maniri. Velik del njihove proizvodnje so bile figurine (tudi iz slovenske folklore, kot sta *Martin Krpan* in *Sejalec*), kipci živali in kipci z nabožno motiviko. Vazice in vaze preprostih geometrijskih oblik so bile, z redkimi izjemami (s tradicionalno motiviko), okrašene s prelivajočimi glazurami ali zelo stiliziranimi rastlinskimi motivi. V katalogu so se ohranile tudi fotografije štirih bogato okrašenih krožnikov z značilno slovensko folklorno rastlinsko ornamentiko.

V Dekorju za svoje izdelke vse do konca sedemdesetih let 20. stoletja niso uporabljali beloprstene keramike, kot so jo v vseh preostalih sočasnih tovarnah keramike na Slovenskem, temveč so za izdelavo fine lončenine in fajanse uporabljali rdečkasto žgano glino. O surovinah in načinu priprave lončarske mase v tovarni zasledimo nekaj podatkov v Karlovškovem delu *Keramiška obrt in industrija na Slovenskem*.⁶⁴ Za izdelavo »boljše keramike« so uporabljali boljso glino (70 % lončarske mase), ki so jo najprej strojno zmeli v bobnih in ji razen kremenčevega peska (22 % lončarske mase) dodali še nekaj dolomitnega peska (8 % lončarske mase) in kaolina. Naloga dolomitnega peska je bila preprečiti razpoke na glazuri, kaolin pa naj bi keramiki dajal večjo trpežnost. Boljše glazure so izdelovali iz kremenčevega peska in glajenke⁶⁵ ali minija⁶⁶ ter jim, glede na različne recepture, dodajali še apnenec, glinenec, pepeliko, cinkov oksid in kaolin.⁶⁷ Fajanso ali majoliko so glazirali s prekrivnimi kositrnimi belimi ali barvnimi glazurami močnejših barv. Poleg podglazurnega slikanja so v Dekorju uporabljali še zahtevnejšo tehniko slikanja z barvnimi glazurami,⁶⁸ keramične površine pa so krasili tudi s prelivajočimi glazurami in takimi, ki so ustvarjale t. i. *dripping* učinke.⁶⁹ Karlovšek opisuje tudi način žganja keramike v tovarni. Izdelke so žgali v dveh mufelnih pečeh,⁷⁰ od katerih je ena dosegala nižje temperature, primerne za prvo žganje, druga pa nekoliko višje, za drugo (oziroma tretje) glazurno žganje keramike (do 1100 °C).⁷¹

Primerjava opisov proizvodnega postopka v tovarni iz tridesetih in z začetka štiridesetih let 20. stoletja nam pokaže, da je postopek izdelave keramike v štiridesetih letih ostal

nespremenjen. Strojni oddelek v tovarni je bil »eden najmodernejših v tovrstni obrti«.⁷² V strojni delavnici so pripravljali, predelovali, mešali, redčili in stiskali glino, v drugi delavnici pa so jo vliвали v modele, sušili, obdelovali in strugali.⁷³ Sledil je »atelje ročnih oblikovalcev, kjer najdemo mlade umetnike iz Beranove šole«.⁷⁴ Ti so vse figurine izdelovali ročno, tako da niso bile popolnoma enakih oblik. V naslednjih prostorih so slikali na surove ali že žgane izdelke in jih glazirali, kjer so imeli bogato »knjižnico« ornamentov, in za krašenje izdelkov uporabljali barvno lestvico z do 200 barvami. Ta oddelek je vodil Karlovšek. Tam je bil tudi kemijski laboratorij, kjer so mešali glazure in barve iz domačih surovin. V oddelku s pečmi so posodo žgali v zazidanih pečeh 8–10 ur na »hudi vročini«.⁷⁵ Po nakladanju so vsakič sproti zazidali sprednjo odprtino peči, da je lahko plamen v notranjosti krožil enakomerno. Skozi posebno odprtino so v peči merili temperaturo. Končne izdelke, med katerimi so bile raznovrstne fajanse z narodnimi motivi, kipci, košarice, krožniki, skledice, sladkornice, čajniki, skodelice, pepelniki, vaze, cvetlični lončki idr., so zložili na police v posebni sobi.

Zanimive informacije o stanju v tovarni v času nacionalizacije podjetja izvemo iz zapisnika o primopredaji družbe,⁷⁶ ki vsebuje sezname gotovih izdelkov in polizdelkov pa tudi popis pisarniškega in poslovnega inventarja ter seznam opreme. Med strojno opremo so navedeni: dva valjčna mlina, mešalnik, stiskalnica s platni, porcelanski mlinček za glazure, sito in brusilna naprava, v glavnem prostoru pa dve veliki mufelni peči. Na zalogi so imeli tudi precej surovin,⁷⁷ vložnih šamotnih plošč in opornikov za žganje v pečeh ter glaziranih, neglaziranih in biskvitnih⁷⁸ polizdelkov. S seznama gotovih izdelkov, zaradi njihovega pomanjkljivega opisa,⁷⁹ žal ne moremo razbrati, koliko, če sploh, se je proizvodni program Dekorja spremenil. Med naštetimi izdelki je bilo največ pepelnikov, potem pa vaz in keramičnih »pup«. Nekoliko manj je bilo drugih figurin, velikih in malih krožnikov, skledic, košaric in majolik. Doz, žardinjer, srčkov, vrčkov, loncev in stojal za rože, opor za knjige, svečnikov, črnilnikov, pivnikov, ropotuljic ter različnih skodelic, kozarčkov, skledic in nastavkov je bilo na seznamu le po nekaj kosov.

PETDESETA, ŠESTDESETA IN SEDEMDESETA LETA

V petdesetih letih 20. stoletja se je na Slovenskem začela ponovna gospodarska rast, povezana z industrializacijo družbe. Po koncu druge svetovne vojne, še posebej pa po letu

63 SI ZAL, LJU 346, t. e. 10, a. e. 10/98, spis 4.

64 Karlovšek, 1959a, str. 2.

65 Svinčeva glajenka ali svinčev oksid (PbO) je rumen prah, ki ga uporabljajo za izdelavo glazur.

66 Minij (Pb₃O₄) je strupena svinčeva spojina rdečkaste barve, ki jo uporabljajo za izdelavo glazur.

67 Karlovšek, 1959a, str. 2.

68 Tehniko so razvili v liboski tovarni keramike v sodelovanju s Kemičnim laboratorijem Avstrijskega muzeja za umetnost in industrijo – sedanjji MAK. Po letu 1922 je niso več uporabljali, prevzele pa so jo druge tovarne keramike pri nas (Kos, 2012a, str. 36).

69 Tehnika kapljanja in cedenja barve (Zgonik, 2012, str. 58).

70 Vrsta peči, pri kateri sta predmet in vir toplote

ločena, žganje pa poteka s prenosom toplote prek razžarjenih zidov. Predmeti so neprodušno zaprti v posebni komori s tankimi stenami.

71 Na načrtu tovarne je vrisana celo peč, v kateri naj bi potekalo žganje na 1300 °C, vendar tako vroča peč nikoli ni bila. V precej obširnem opisu delovnega procesa v tovarni Dekor, ki je bil objavljen v *Slovenskem narodu* leta 1932, lahko preberemo, da je drugo žganje v peči dosegalo temperature do 1100 °C (Velesajem dokaz našega napredka, *Slovenski narod*, 6. 9. 1932, str. 2).

72 V delavnici slovenske umetne obrti – keramike, *Slovenec*, 31. 10. 1934, str. 3.

73 Tudi sami znamo kaj, *Jutro*, 20. 11. 1941, str. 3.

74 V delavnici slovenske umetne obrti – keramike, *Slovenec*, 31. 10. 1934, str. 3.

75 Tudi sami znamo kaj, *Jutro*, 20. 11. 1941, str. 3.

76 SI ZAL, LJU 468, t. e. 141, a. e. 9-48, Zapisnik o primopredaji podjetja, 28. 4. 1948.

77 Zalogo surovin je sestavljalo 1300 kg različnih glazur, 45 kg lakov, 1880 kg kremenjaka, 80 kg lesne slame in manjše količine drugih potrebnih surovin za proizvodnjo keramike.

78 Biskvit ali enkrat žgan neglaziran porozen keramični izdelek.

79 Iz najverjetneje nepopolne kopije Dekorjevega kataloga izdelkov iz tridesetih let 20. stoletja.

Sl. 10 – Latvice, p. 11,5 cm, p. 20 cm, p. 28 cm, p. 15 cm, prva polovica devetdesetih let 20. stoletja, Dekor, Zbilje pri Medvodah, Narodni muzej Slovenije (foto: Tomaž Lauko)

Sl. 11 – Ročka za vino in »kupica«, v. 19 cm, v. 9 cm, prva polovica devetdesetih let 20. stoletja, Dekor, Zbilje pri Medvodah, Narodni muzej Slovenije (foto: Tomaž Lauko)

Sl. 12 – Ročka, v. 7 cm, prva polovica devetdesetih let 20. stoletja, Dekor, Zbilje pri Medvodah, Narodni muzej Slovenije (foto: Tomaž Lauko)

Sl. 13 – Vrček za pivo, v. 11,5 cm, prva polovica devetdesetih let 20. stoletja, Dekor, Zbilje pri Medvodah, Narodni muzej Slovenije (foto: Tomaž Lauko)

1950, se je v Jugoslaviji postopno začel uveljavljati nov družbeno-politični sistem delavskega samoupravljanja, ki naj bi pomenil drugačen način upravljanja gospodarskih podjetij in delavcem omogočil odločanje o udeležbi pri delitvi ustvarjenega dobička podjetja.⁸⁰ Leta 1953 je tudi podjetje Dekor prešlo v splošno družbeno last. V upravljanje ga je prevzel novoustanovljeni delavski svet podjetja, ki so ga sestavljali vsi člani delovnega kolektiva,⁸¹ nov vršilec dolžnosti upravnika pa je leto pozneje postal Ivan Kos.⁸² Tovarna je v tem času doživela drugi razcvet. Decembra 1955 se je invalidsko podjetje preoblikovalo v podjetje »Dekor, fina keramika, Ljubljana«, ki ga je upravljal v. d. direktorja Kos.⁸³ Dve leti pozneje je direktor postal Vido Javornik, ki je bil pred tem v Dekorju keramični mojster. Njegovo vodenje podjetja je trajalo kratek čas, saj ga je že leta 1958 nadomestil France Fajdiga, kot je v pogovoru omenila tudi njegova hči Breda Pečak. Javornik je z direktorskega mesta odstopil sam, ker je želel ponovno delati neposredno v keramični proizvodnji.⁸⁴

Proizvodnja se je v tovarni tudi v petdesetih letih 20. stoletja vztrajno povečevala in dosegla vrhunec zmogljivosti leta 1965. Najpomembnejši del proizvodnje je bila keramična peč, ki je bila v uporabi do meje svoje zmogljivosti (druga je že med vojno nehala delovati), nadaljnji razvoj pa so ovirali tudi tesni obratni prostori. Zato so leta 1953 adaptirali glavno stavbo tovarne in pridobili novo slikarnico, leto pozneje pa so postavili še eno keramično peč.⁸⁵ Do leta 1956 so zgradili lopo za drva in prizidek, v katerem so bile urejene sanitarije in garderobe za delavce, leto pozneje pa tudi žensko stranišče v prvem nadstropju.⁸⁶ Drugih večjih investicij v teh letih niso imeli, čeprav so bila njihova osnovna sredstva skoraj popolnoma iztrošena. V tovarni je bilo med letoma 1954 in 1959 zaposlenih med 18 in 20 ljudi, večina visokokvalificiranih in kvalificiranih delavcev. Večino leta so poslovali dobro in z dobičkom. Od leta 1950 do 1954 je podjetje letno izdelalo in prodalo 20.000–22.000 keramičnih izdelkov.⁸⁷

Leta 1954 se je v Dekorju več delavcev zastrepilo s svinčevim oksidom in zbolelo, saj so v proizvodnem procesu uporabljali nevarne svinčeve glazure. Zaradi njihove bolniške odsotnosti se je produktivnost v tovarni zmanjšala, zato jim ni uspelo dohajati povpraševanja. Zato (pa tudi zaradi potrebe po zmanjšanju stroškov za upravno režijo) je bil v upravi zaposlen le računovodja Fajdiga, v. d. direktorja Kos pa je stalno delal v proizvodnji. Zdravstveno stanje delavcev v podjetju se je izboljšalo že naslednje leto, zaradi uvedbe norm pa

se je povečala tudi njihova storilnost.

Tudi v prvi polovici šestdesetih let 20. stoletja so v Dekorju poslovali dobro.⁸⁸ Delno zato, ker je bila proizvodnja za domači trg razmeroma majhna, hkrati pa so s svojimi kakovostnimi izdelki lahko konkurirali drugim podjetjem, ki so izdelovala podobne izdelke. Zaposlenih je bilo povprečno med 14 in 20 delavcev. Materialni stroški so se večali iz leta v leto (predvsem za gorivo) in temu so se v Dekorju prilagajali z manjšimi dvigi cen svojih izdelkov, prodaja pa se zato ni zmanjšala. Tudi sprostitve uvoza keramičnih izdelkov leta 1962, predvsem iz vzhodnoevropskih držav, sprva na prodajo Dekorjevih izdelkov ni odločilno vplivala. V tem letu so prvič izvozili tudi nekaj izdelkov v sosednjo Avstrijo, na to so bili v podjetju še posebej ponosni. Leta 1961 so dobili tudi gradbeno dovoljenje za postavitev novih skladiščnih oziroma pomožnih prostorov za produkcijski material, premog in embalažo ter lope za kolesa.⁸⁹ Vsa gradbena dela so zaradi stalnega pomanjkanja finančnih sredstev končali šele leta 1966.

Težave v Dekorju so se pojavile leta 1965, ko se je povečala tudi fluktuacija zaposlenih v podjetju. Čeprav so jim leto pred tem nekoliko dvignili plače, ki so bile pred tem »neživljenjske«, so predvsem visokokvalificirani delavci podjetje začeli zapuščati. Na njihovo mesto so zaposlovali nekvalificiran kader. Ker so imeli skoraj na vseh delovnih mestih uvedeno normirano delo, so bili delavci lahko plačani po učinku. Nove nekvalificirane delavce pa so morali v nasprotju s tem plačevati po urah, zato so se osebni dohodki, v primerjavi s prejšnjimi leti, nesorazmerno povečali, storilnost in proizvodnja pa sta se zmanjšali. Posledice so se kazale v slabšem poslovnem uspehu. Leta 1965 je bila sprejeta tudi jugoslovanska gospodarska reforma, katere glavni cilj je bilo povečanje produktivnosti in učinkovitosti gospodarstva v odnosu do mednarodnega trga. Na začetku leta je bila sprejeta Uredba o oblikovanju cen in obračunavanju razlike v cenah,⁹⁰ ki je zamrznila vse cene industrijskih izdelkov in storitev na dan 22. marca 1965.⁹¹ V Dekorju so posledice reforme občutili kot storniranje večine naročil večjih podjetij. Skoraj čez noč so ostali brez vseh velikih naročil. Težave so trajale vse do sprostitve cen isto leto, ko so trgovci ponovno začeli naročati blago. Vendar tudi takrat niso mogli izenačiti rezultatov z rezultati iz prejšnjih let. Situacija se je nekoliko izboljšala naslednje leto, a poslovnih uspehov iz petdesetih let niso več dosegli. Po desetih letih direktorovanja je leta 1968 Fajdiga odšel v pokoj, njegovo mesto pa je ponovno zasedel Javornik.⁹²

80 Čepič, 2010, str. 45.

81 SI ZAL, LJU 74/4, t. e. 68, a. e. 1158, Poslovno poročilo.

82 Arhiv sodnega registra, t. e. 171/00 (Rg II 260-MLo.), a. e. 6 (neoštevilčena), spis 7, 26. 1. 1954, in UL LRS 1954, str. 61.

83 Arhiv sodnega registra, t. e. 171/00 (Rg II 260-MLo.), a. e. 6 (neoštevilčena), Sklep št. Rg II 260/10, 1. 3. 1957, in Arhiv sodnega registra, t. e. 171/00 (Rg II 260-MLo.), a. e. 6 (neoštevilčena), Odločba občinskega ljudskega odbora Ljubljana-Šiška, št. 03/4-6022/2-56, 9. 2. 1957.

84 Arhiv sodnega registra, t. e. 171/00 (Rg II 260-MLo.), a. e. 6 (neoštevilčena), Odločba občinskega ljudskega odbora Ljubljana-Šiška, št. 03/5-2725/2-58, 19. 9. 1958.

85 SI ZAL, LJU 475, t. e. 4, a. e. 60, Zapisnik o pregledu zaključnega računa, 10. 5. 1955, SI ZAL, LJU 475, t. e. 4, a. e. 60, Poročilo o poslovanju, 6.

2. 1955, SI ZAL, LJU 475, t. e. 4, a. e. 60, Priloga zaključnega računa »Seznam kupcev«, 8. 3. 1955, SI ZAL, LJU 30, t. e. 189, a. e. 2263, Poročilo o poslovanju; SI ZAL, LJU 74/4, t. e. 68, a. e. 1158, Zapisnik o pregledu zaključnega računa; SI ZAL, LJU 74/4, t. e. 2, a. e. 49, Zapisnik o pregledu zaključnega računa.

86 SI ZAL, LJU 74/3, OBLO-SO Ljubljana Šiška, t. e. 124, a. e. 688, Odločba o začasnem uporabnem dovoljenju št. 04/1-4788/1-56, 16. 12. 1956.

87 SI ZAL, LJU 346, t. e. 10, a. e. 10/98, spis 4.

88 SI ZAL, LJU 74/4, t. e. 20, a. e. 468, Poslovno poročilo; SI ZAL, LJU 74/4, t. e. 29, a. e. 764,

Poročilo; SI ZAL, LJU 74/4, t. e. 46, a. e. 944, Zapisnik o pregledu zaključnega računa, SI ZAL, LJU 74/4, t. e. 55, a. e. 1018, Zapisnik o pregledu zaključnega računa, SI ZAL, LJU 74/4, t. e. 62, a. e. 1103, Zapisnik o pregledu zaključnega računa, SI ZAL, LJU 649/4, t. e. 2, a. e. 59.

89 Vsa tehnična dokumentacija za gradbeno dovoljenje, gradbeno dovoljenje in preostali pripadajoči dokumenti za gradnjo skladišča ob tovarni so v SI ZAL, LJU 74/3, t. e. 49, a. e. 378. UL SFRJ 33/65.

90 Princič, 1999, str. 222.

92 Arhiv sodnega registra, t. e. 171/00 (Rg II 260-MLo.), a. e. 6 (neoštevilčena), Sklep št. Rg II 260/12, 11. 6. 1968.

Podjetje se je spet prestrukturiralo v sedemdesetih letih 20. stoletja. Leta 1974 je bilo v sodni register vpisano konstituiranje delovne organizacije združenega dela »Dekor, fina keramika« brez TOZD.⁹³ Direktor DO je ostal Javornik, vse do upokojitve leta 1979, ko je v. d. direktorja začasno postala dotedanja računovodja Lidija Kovačič.⁹⁴ V tem času je bilo v Dekorju zaposlenih med 12 in 16 delavcev, ki so bili glede na strukturo delovnega procesa v tovarni razvrščeni v tri skupine – delavci v modelarni, oblikovalnici in slikarnici ter drugi, ki so opravljali manjša pomožna dela, dva kurjača in vlagatelja v peči. Ker je bila proizvodnja razmeroma specializirana, so se v vseh fazah delovnega procesa delavci združevali v večje ali manjše skupine pri enakih ali vsaj podobnih delih. Večino let so poslovali z dobičkom, svoje izdelke pa so prodajali le na jugoslovanskem tržišču.⁹⁵

Keramični izdelki in postopek njihove izdelave

Dekorjevi izdelki so bili v Sloveniji v petdesetih letih 20. stoletja zelo iskani, večja naročila pa so prihajala tudi iz drugih republik nekdanje Jugoslavije.⁹⁶ Zanimanje za izdelke se je posebej povečalo leta 1954, ko so izboljšali njihovo kakovost. Uporabljati so začeli drugo glino,⁹⁷ zato naenkrat ni bilo več reklamacij.⁹⁸ Povpraševanje po vseh izdelkih iz fine keramike je bilo tolikšno, da bi lahko povečali proizvodnjo, a zaradi prostorske stiske in pomanjkanja strokovno usposobljenega kadra na trgu niso mogli najeti več delavcev. Zaposleni so v tovarni delali tudi v nadurah, saj sta se proizvodnja in povpraševanje nenehno večala. V proizvodnem procesu so uporabljali enake kalupe, s katerimi so uspevali že pred vojno, le da izdelki niso bili več živih barv, ampak so imeli temno, skoraj črno glazuro, da so dajali vtis kovinskih odlitkov. Uspešnica tega časa je bila figura Martina Krpana, za katerega je predlogo izdelal kipar Tine Kos.⁹⁹ Izdelovanje galanterijskih predmetov iz drugega materiala so v tem času popolnoma opustili. Leta 1966 so se zaradi povečanja turizma intenzivneje ukvarjali z izdelovanjem folklornih izdelkov.

Že v petdesetih letih so v tovarni imeli težave predvsem z dobavo ustreznih glazur za svoje izdelke. Nekatere so uvažali tudi iz tujine, a to je bilo izjemno drago in je vplivalo na višino prodajne cene izdelka. V Dekorju so se zavedali, da ob morebitnem prevelikem zvišanju cen blaga to ne bi bilo več dostopno potrošnikom. Težave, ki so jih imeli z nabavo glazur, sta jim delno pomagali rešiti keramični industriji v Kamniku in Libojah. Prvi so jim iz lastnih zalog odstopili del glazur iz tujine, drugi pa odprodali fritane glazure. Zato so v drugi polovici leta 1955 lahko popolnoma opustili glaziranje

s surovimi svinčevimi glazurami, ki je v preteklih letih zelo vplivalo na zdravstveno stanje zaposlenih. Ponovno so se težave s pomanjkanjem glazur pojavile leta 1964, ko so v drugi polovici leta iz Zagreba prejeli glazure, ki jih niso mogli prilagoditi svoji lončarski masi. Podjetje, ki jih je izdelovalo, je namreč spremenilo njihovo sestavo, ne da bi Dekor o tem obvestili. Proizvodnja v tovarni je zato stagnirala, da skoraj mesec dni niso izdelali nobenega končanega izdelka. Ker niso mogli upoštevati navedenih rokov, so kupci stornirali velik del naročil. Čeprav so do konca leta prodali skoraj vso proizvodnjo, je postajala prodaja iz leta v leto težavnejša, predvsem zaradi konkurence iz tujine, ki se je pojavila v naših trgovinah. Tudi leta 1966 so imeli težave z nepravočasno prispelimi glazurami iz tujine. Tako je že v poletnih mesecih, ko so navadno izdelovali predvsem razne spominke, v proizvodnji nastal zastoj, večji pa se je ponovno pojavil jeseni istega leta, ko zaradi tega niso mogli pravočasno izdelati vseh naročil.

Iz redkih ohranjenih dokumentov in poročil o poslovanju podjetja iz sedemdesetih let 20. stoletja lahko razberemo, da je podjetje (vsaj na začetku sedemdesetih let) poslovalo z dobičkom. Izdelki v tem času so bili večinoma ročno izdelani in slikani v »tehniko fajanse«. Po njih je bilo tudi nekaj povpraševanja, zaradi njihove unikatnosti in kakovosti.¹⁰⁰ Konec sedemdesetih let in na začetku osemdesetih let so kot kooperanti za Lek Ljubljana izdelali več kot polovico svoje letne proizvodnje. Zanje so izdelovali krhke okrasne posode za zdravila, *albarelle*, ki so narejene iz beloprstene keramike. Za pripravo mase iz bele glinice za ulivanje so v tovarni sami poskrbeli, dodali so ji tudi kaolin.¹⁰¹ Bele glinice v Dekorju do tedaj niso uporabljali.

Središče proizvodnega procesa sta bili še vedno isti mufelni peči (iz tridesetih in petdesetih let 20. stoletja) na posredno kurjenje z drvi. V njiju so žgali pri temperaturi 960 °C. Za to so na leto porabili okoli 80 m³ drv. V delovnih prostorih so imeli nameščenih 8 lončarskih koles na nožni pogon. Na leto so za izdelke porabili še 100 ton glinice in 4 tone glazure (četrtno so uvažali z Dunaja in iz Kölna, večino pa iz tovarne keramičnih glazur Gorica v Zagrebu).¹⁰²

OSEMDESETA IN DEVETDESETA LETA – ZATON DELA V TOVARNI

V osemdesetih letih 20. stoletja je tovarna doživljala ponoven razcvet, saj je bilo povpraševanje po njenih izdelkih veliko in so kupci čakali »na izdelke pred vrati tovarne«. ¹⁰³ Prodajali so le na slovenskem in jugoslovanskem trgu. Zadnje obdobje

93 Arhiv sodnega registra, t. e. 171/00 (Rg II 260-MLo.), a. e. 4 (171/00 (1), Fi 2394/73), Sklep št. Fi 2394/73, 4. 6. 1974.
94 Arhiv sodnega registra, t. e. 171/00 (Rg II 260-MLo.), a. e. 3 (Sg 1280/79 – 171/00 (2)), Sklep, 9. 10. 1979.
95 SI ZAL, LJU 649/4, t. e. 3, a. e. 170, SI ZAL, LJU 649/4, t. e. 5, a. e. 250, SI ZAL, LJU 649/4, t. e. 6, a. e. 307, SI ZAL, LJU 649/4, t. e. 8, a. e. 445, SI ZAL, LJU 649/4, t. e. 15, a. e. 761, SI ZAL, LJU 649/4, t. e. 17, a. e. 1368.
96 Svoje izdelke so redno prodajali podjetjem Zagrebačka željeznarija, Naše staklo iz Beograda,

Željezo iz Splita, Bosnafolklor iz Sarajeva idr.
97 Gline iz Radomelj so zamenjali z glino iz Kolečva (Vilhar, Majol'ke iz Šiške, *Javna tribuna*, marec 1977, str. 14).
98 Leta 1955 niso imeli nobene reklamacije, pred tem pa so se stranke pogosto pritoževale, da vaze puščajo vodo.
99 Kos, 2012b, str. 116.
100 Arhiv sodnega registra, t. e. 171/00 (Rg II 260-MLo.), a. e. 4 (171/00 (1), Fi 2394/73), Možnost »Dekorja« za poslovni uspeh v novih pogojih gospodarjenja.
101 Posode so žgali na nizki temperaturi, peč na

drva je namreč dosegla le do 1000 °C, posledica je bila, da so bile te zelo krhke in lomljive. To bi lahko preprečili, če bi jih žgali na višji temperaturi, kot se žge porcelan, a te možnosti v Dekorju niso imeli. Ko so nehali delati posode za Lek, so to maso pozneje uporabljali za ulivanje manjšega števila majolik in drugih izdelkov.
102 Vilhar, Majol'ke iz Šiške, *Javna tribuna*, marec 1977, str. 14.
103 Dekorativna keramika v Zbiljah, *Javna tribuna*, 19. 2. 1987, str. 4.

Sl. 14 – Labod, v. 24 cm, prva polovica devetdesetih let 20. stoletja, Dekor, Zbilje pri Medvodah, Narodni muzej Slovenije (foto: Tomaž Lauko)

Sl. 15 – Posoda za tovarno Lek, v. 25 cm, konec sedemdesetih–začetek osemdesetih let 20. stoletja, Dekor, Ljubljana, zasebna last (foto: Tomaž Lauko)

Sl. 16 – Posoda za tovarno Lek, v. 25 cm, konec sedemdesetih–začetek osemdesetih let 20. stoletja, Dekor, Ljubljana, zasebna last (foto: Tomaž Lauko)

delovanja tovarne Dekor se je začelo s ponovno zamenjavo v vodstvu podjetja. Leta 1980 je direktorsko mesto zasedel Stane Vukadinovič, absolvent srednje šole za oblikovanje.¹⁰⁴

Vukadinovič se spominja, da je prišel v tovarno in videl, da sta bili oprema in razporeditev prostorov še vedno iz časa ustanovitve tovarne – kurilo se je na drva, orodja in pripomočki za delo so bili stari, pogoni na jermenico, elektromotor pa je imel bombažno navitje. »Stara stavba in peč za žganje keramike sta bili od leta 1931. Izdelke smo žgali v dveh pečeh, ki smo jih enkrat na teden zakurili. Če je bil pritisk nizek in dimnik ni dobro potegnil, se je med peko zelo kadilo. Pol dneva so bili prostori tako zakajeni, da je bilo delo v njih onemogočeno. Komoro peči je bilo treba zazidati s šamotnimi vrati, opekami in malto, plamen je moral krožiti, tako so se lahko uporabljale normalne glazure. Izdelke smo žgali dvakrat, in sicer najprej biskvitno (sl. 3), nato pa smo izdelek poslikali in glazirali ali pa samo glazirali in ponovno žgali. V tovarni Dekor je bilo tedaj zaposlenih okoli 15 ljudi,« je povedal Vukadinovič. Večina delavcev v Dekorju je bila priučenih (z osnovnošolsko izobrazbo) – v slikarnici je bila potrebna izobrazba likovne smeri, v modelarnici pa izobrazba keramične smeri (modelar). »V modelarni je bilo delo manj naporno, ker ni bila v istem prostoru kot peči v pritličju,« se spominja Ana Bezek, slikarka v Dekorju.¹⁰⁵ »Med delavci je bil v vsakem oddelku izbran vodja, ki je moral kontrolirati potek dela in izdelke. V Dekorju so bili tako trije vodje oddelkov in direktor,« je zapisala Tamara Trček Pečak, ki je leta 1981 v tovarni opravljala prakso.¹⁰⁶

V času direktorskega mandata Vukadinoviča so med letoma 1984 in 1985 spremenili lokacijo tovarne, in sicer so začeli delati v prostorih tovarne na Zbiljah pri Medvodah. Želeli so ostati na prvotni lokaciji, za katero so že imeli načrt prenove, vendar so domačini to prenovo preprečili, zaradi motečih zunanjih dejavnikov. Sprva so imeli podobne težave tudi v tovarni na novi lokaciji in to je zavleklo selitev za eno leto. Avgusta 1986 so Dekorjevo proizvodnjo dokončno preselili v Zbilje, v prostore nekdanjega Tobakovega proizvodnega obrata Torbica.¹⁰⁷ Povezali so se s poslovnimi partnerji in z njimi zaradi tržno zelo zanimivega programa našli skupni interes. V tistem času se je Vukadinovič dogovarjal s tedanjim direktorjem Leka, da bi prevzeli tovarno Dekor in financirali njeno modernizacijo, vendar se to ni zgodilo. Leta 1983 je bilo podjetje izbrisano in pripojeno k DO Mercator – Mednarodna trgovina z neomejeno solidarno odgovornostjo Ljubljana, in sicer v sestav TOZD Steklo, n. sol. o. Ljubljana.¹⁰⁸ Sodelovali so tudi s podjetjem Iskra, tam so imeli dober oddelek za keramiko, in tovarno keramike v Libojah – Dekorjevi delavci so v Liboje odhajali na enomesečno prakso. Na začetku selitve na Zbilje je v tovarni primanjkovalo delavcev (zaposleni so bili isti delavci kot v stari tovarni), kmalu pa so število zaposlenih povečali na 27.

Tehnološke postopke za proizvodnjo so popolnoma prenovili. Direktor Vukadinovič si je pri načrtovanju modernizacije tovarne ogledal več podobnih v Italiji in vložil veliko svojega znanja in truda v posodobitev Dekorja. Podobnih tovarn je bilo med Vicenzo in Bassanom veliko. Vse potrebne materiale za proizvodnjo (suha glina v vrečah, elektrolit, glina za oblikovanje na vretenu, različne glazure – sijajna, bela, bela mat, črna sijajna, barve za keramiko, mavec) so na Zbiljah dobavljali iz Italije (Ceramica Cecchetto, Vicenza), je povedala Stanka Vidmar,¹⁰⁹ ki je bila v Dekorju zaposlena kot tehnologinja. Keramiko so na Zbilju žgali v novih električnih pečeh. S pomočjo mednarodnega kredita so kupili ameriški električni peči, obloženi z volno, tedaj velika inovacija. Delovne razmere so se opazno izboljšale. Avtomatizirali so pravo glinene mase za vlivanje v kalupe v posebnem bazenu z elektro mešalcem.

Keramični izdelki in postopek njihove izdelave

Dekorjev proizvodni program od osemdesetih let 20. stoletja lahko rekonstruiramo po spominu in zapiskih zaposlenih ter ohranjenih izdelkih iz tistega časa. »Proizvajali smo približno 88 izdelkov različnih oblik in velikosti, ki smo jih poslikali z različnimi glazurami in poslikavami,«¹¹⁰ se spominja Vidmar, ki je v svoj zvezek leta 1993 s šiframi zapisovala izdelke, za katere je določala normo poslikave. V tovarni so izdelovali različne vaze (sl. 4, 5, 6), vrče, »bokalet«, majolike, doze (sl. 7), pepelnike, lonce za rože (sl. 8), zalivalke (sl. 9), latvice (sl. 10), šatulje, ročke in »kupice« za vino (sl. 11, 12), kozarčke, kelihe, skodelice za kavo, potičnice, svečnike in vrčke za pivo (sl. 13). Njihov dekorativni program so dopolnjevali še različni kipci živali (labod, žaba, želva) (sl. 14), maloštevilne figurine in drugo (npr. cokla).¹¹² »Nove ideje in zamisli za izdelke smo dobivali z obiskovanjem sejmov, pregledovanjem revij, nekatere so skicirali tudi zaposleni sami, prav tako pa so svoja naročila podale stranke. Majolike smo ulivali v kalup, kar je bilo bolj zamudno od dela na lončarskem kolesu. Tako smo ulivali samo tiste predmete, ki jih je bilo težje narediti na vretenu, in tiste, ki so morale biti med seboj enake. Če je bilo zanimanje za določene predmete, smo jih delali naprej, sicer pa smo z delom nehali. Figur nismo več delali, saj niso bile več v modi. Imeli smo modele figur, ki so bile priljubljene pred vojno (npr. Sejalec, Martin Krpan), ulili pa smo le tu in tam kakšno, saj jih nismo mogli več prodati. Imeli smo ogromen arhiv modelov, ki pa smo jih po zaprtju tovarne prodali, npr. v tovarno v Libojah in Komendi,« se spominja Vukadinovič.

V osemdesetih letih so največ izdelovali za Lek in Mercator pa tudi za različne hotele. »Za Lek, naše stalne naročnike, smo izdelovali posode za zdravila (sl. 15, 16, 17). Nekateri so prepuščale vodo, vendar to ni bila težava, saj so bile le za dekoracijo,« je povedal Vukadinovič. »Za Mercator smo izdelovali

104 Arhiv sodnega registra, t. e. 171/00 (Rg II 260-MLo.), a. e. 2 (Sg 25/80 – 171/00 (3)), Sklep, 15. 1. 1980.

105 Ana Bezek je bila v tovarni Dekor zaposlena kot slikarka od leta 1981 do leta 1985.

106 Tamara Trček Pečak je med 23. 2. in 6. 3. 1981 v okviru šolske prakse spoznavala delo v tovarni. Svoja opažanja in procese dela je zapisala v dnevnik.

107 Krajanji Zbilja so selitvi zelo nasprotovali, saj so se bali onesnaženja okolja (prim.: Praznik, Velika večina »ZA«, Javna tribuna, 24. 2. 1986, str. 6).

108 Arhiv sodnega registra, t. e. Srg 534/83 (171/00), Sklep št. Srg 533/83, 30. 6. 1983.

109 Stanka Vidmar je delala v Dekorju 8 let, od 1986 do 1994. V svojem popisu delavcev ima

evidentiranih 27 zaposlenih. Kot tehnologinja je analizirala surovine, izvajala medfazno kontrolo proizvodnje, končno kontrolo izdelkov in normiranje, iskala nove ideje za večjo izbiro izdelkov in urejala sodelovanje z Institutom Jožef Stefan ter Zavodom za raziskavo materiala in konstrukcij v Ljubljani.

110 Za določitev cene končnega izdelka so v

različne vaze, pepelnike, majolike, vrče, kelihe, za Hotel Slon majolike, kelihe in vrče, ki jih je na vreteno izdelal lončar Slavko Škoda. V tistih časih smo prodali veliko izdelkov tudi za poroke, in sicer potičnic, latvic, poslikanih in popisanih krožnikov,« je poudarila Anda Bile Kern.¹¹³ »Za prodajo izdelkov je skrbel predvsem komercialni oddelek Mercatorjevega TOZD-a, nekaj malega pa tudi vodstvo Dekorja, npr. za posamezne naročnike, kot sta bili Galerija Avsenik in Pro-mak ter za tovarniško trgovino Studio Šik.«

Osnovno surovino za svoje izdelke so v Dekorju tudi v osemdesetih letih pridobivali iz Kočevja. »Kvalitetno glino zelo lepe, skoraj kožne barve smo pripeljali v tovarno in jo nekaj časa sušili na zraku. Glino smo čistili v posebnem bobnu, dromlju, da se je razmuljila, nato smo jo precedili v filter preši in razgnetli v gnetilcu,« je povedal Vukadinovič. Iz kočevske gline so pripravljali tudi maso za ulivanje po receptu: 130 kg gline, 80 kg vode in 13 dcl vodnega stekla. »V maso za ulivanje za Lekove posode smo dodajali tudi kaolin iz Kamnika,« sta povedala Bile Kern in Jure Javornik.¹¹⁴ Glino so mešali v vrtečem bobnu. »Priprava mase v Zbiljah je bila prva leta podobna kot v Šiški. Surovine smo mleli v krogličnem mlinu in jih filtrirali na filterjski stiskalnici. En del vlažnih glinenih pogač smo pregnetli

in tako pripravili testo za oblikovanje na vretenu, drugi del za ulivanje pa smo posušili ter ga uporabili v bazenu z mešalnikom, da smo pripravili suspenzijo z vodo in vodnim steklom. Zatem smo suspenzijo prečrpali v zgornjo etažo v rezervoar, od tod pa je glina potovala v livarno. Kasneje smo začeli uporabljati že pripravljeno glineno maso za ulivanje iz Italije, za izdelavo na lončarskem vretenu pa smo uporabljali italijansko vakuumirano testo,« je povedala Vidmar. V tem obdobju je bila večina Dekorjeve keramične produkcije narejena iz be-loprstene keramike, ki je do tedaj, razen za manjše število izdelkov, v tovarni niso uporabljali.

V modelarni tovarne so vlivali v kalupe, ki so jih tudi sami izdelali. V tovarni v Šiški so jih izdelovali le po lastnih predlogah (večina je bila ročno narejenih), na Zbiljah pa so delali tudi odlitke uvoženih italijanskih predmetov, kot je pojasnil Javornik. Ker so se kalupi hitro obrabili in so prenesli največ 20 vlivanj, so jih v Dekorju sproti izdelovali. »Mavec smo zamešali z vodo v določenem razmerju in oblikovali kalup s pomočjo osnovnega modela. Kalup smo napolnili s tekočo glineno maso. Ker je bil kalup izdelan iz poroznega gipsa, je vsrkal vodo iz ulite mase, zato se je na njegovih stenah masa začela strjevati. Ko je bila stena dovolj debela, smo iz kalupa

Dekorju morali normirati delovni proces. Vidmar se je spomnila le teh izdelkov in njihovih norm poslikave: krožnik – 33 minut, velika majolika – 17 minut, okrasni likalnik – 10,6 minut, piščanec – 3,5 minut, labod (v treh velikostih, označeni s šifro L10, L20, L30) – od 2 do 3 minute, pokrov bombnjere – 1,8 minute, kozarec (motiv grozdja) – 4,6 minute.

111 Majoliki podobna oblika ročke brez noge, ki izvira iz Italije (po ustnem viru Vidmar in Bezek).
112 Omenjeni izdelki so vidni na fotografiji z biskvitno žganimi izdelki.
113 Anda Bile Kern je bila v Dekorju zaposlena štiri leta, od leta 1978 do 1982, in je delala v vseh fazah dela, tudi pri poslikavi in glaziranju. Tovarna Dekor ji je plačala tudi šolanje, in sicer

se je na srednji Gradbeni šoli v Ljubljani izučila za oblikovalko keramičnih oziroma glinenih izdelkov.

114 Jure Javornik je bil v tovarni Dekor zaposlen kot modelar, bil je sin direktorja Vida Javornika.

izlili odvečni material. Kalup smo po tem sušili približno en dan, nato smo ga odprli in iz njega vzeli izdelek. Sledilo je retuširanje izdelka, torej odstranitev odvečne mase po 'šivih' kalupa. To smo delali s posebnimi noži ter zgladili s spužvasto gobo in vodo. Po končani retuši smo izdelke prvič žgali,« so postopek opisale Vidmar, Bezek in Trček Pečak.

Prostor za slikanje (»slikarnica«) v tovarni v Šiški je bil urejen v prvem nadstropju. Bezek se spominja, da je bilo zaposlenih pet slikark. »Risale smo navadno na enkrat žgane polizdelke, redkeje pa tudi na posamezne nežgane izdelke. Za slikanje smo uporabljale podglazurne barve, tudi ko smo slikale na glazirano površino, ali pa glazurne barve. Nato smo izdelke glazirali in odžgali. Za krašenje smo uporabljali tudi kompresor za brizganje barv. Okrogle izdelke smo pogosto slikale tako, da smo z eno roko vrtele 'šajbo', z drugo pa držale čopič.« Pri izboru motivike so se v Dekorju večinoma zgledovali po vzorcih italijanske keramike, prodajali pa so tudi izdelke brez poslikave. Izdelke so krasili po naročilu ali lastnih predlogah. »Posode za Lek smo poslikali z vnaprej določenim vzorcem,« je povedal Vukadinovič. Ohranjeni diapozitivi in skice za Lekove posode, ki so jih imele v svojem arhivu slikarke v tovarni Dekor, kažejo na to, da so se pri izbiri nekaterih oblik in vzorcev zgledovali po predmetih iz Lavičkove zbirke.¹¹⁵ »Večino ostalih motivov smo slikarke ustvarile same,« je povedala Bezek. V tovarni so hranili tudi predloge z vzorci Karlovška, ki kažejo, da je ustanovitelj tovarne v njej ostal »navzoč« vse do njenega konca. Omenjenih vzorcev niso prerisovali, temveč so jih uporabljali kot navdih ali osnovo za razvijanje novih poslikav. Tudi v teh letih so v Dekorju sodelovali s slovenskimi umetniki, na primer z Dragom Tršarjem in Juretom Cekuto.

»Glazure in podglazure smo naročali iz Zagreba. Kupili smo lahko samo 50-kilogramske žaklje, manjših količin ni bilo mogoče kupiti. Na začetku smo še uporabljali svinčevo glajenko, potem pa smo kupovali frite,¹¹⁶ ki smo jih sami mleli. Kasneje smo dobivali narejene glazure iz Italije, barve pa smo kupovali tudi od avstrijskega Schauerja,« sta pojasnila Bile Kern in Vukadinovič. Za glaziranje so najpogosteje uporabljali črno in belo (sijočo in mat) glazuro. Redko so za obrobe oziroma konture uporabili tudi »hladni premaz«, ki ga ni bilo treba žgati.

Najbolj naporno delo v tovarni je bilo žganje izdelkov, vse dokler niso kupili električnih peči. »V tovarni v Šiški je peč kuril Štefan Baksa, ki je bil odgovoren za kurjenje in drva,« se spominja Bile Kern. »Meter dolga polena je vsakič od 6. ure zjutraj do 6. ure zvečer metal v kurišče na zadnji strani peči, dokler ta ni dosegla temperature okoli 960 °C. Spredaj je bil stožec, ki si ga opazoval čez malo luknjo, imenoval se je kegelj oz. pinegelj,¹¹⁷ in ko se je ta prepognil, si vedel, da je peč dosegla želeno temperaturo in da je peka končana. ... Peč je dosegla tudi temperature do 980 °C oz. 1000 °C,« se postopka žganja

spominja Javornik. Peč so zakurili dva- do trikrat na teden. Žganje ni bil le naporen in dolgotrajen proces, temveč tudi velik finančni zalogaj. Da bi zmanjšali stroške proizvodnje, so v Dekorju iskali tudi načine, kako bi z enkratnim žganjem dobili končni izdelek, ki bi bil zato tudi cenovno ugodnejši. »Cenejši program, kar priljubljen, je bil postopek oblikovanja biskvitnih figuric z aqua lesom. Figure smo nato delno patinirali z zlato, srebrno ali bakreno bronzo, ki je ni bilo treba ponovno žgati,« je povedala Vidmar. »V tovarni na Zbiljah pa smo že imeli peč iz keramične volne, ki smo jo kupili v Ameriki in je bila inovacija v našem prostoru,« je poudaril Vukadinovič. Žganje v električnih pečeh je opisala tudi Vidmar: »Sprva smo izvedli biskvitno žganje v komorni električni peči, ki smo jo napolnili z izdelki. Temperatura žganja je bila 940 °C, čas žganja pa 8 ur. Sledili so poslikava in glaziranje ter drugo, 6-urno žganje pri temperaturi 980 °C. Redko so žgali še tretjič, na temperaturi 750 °C.«

SKLEP

Kdaj so se začela leta zatona proizvodnje v tovarni Dekor, je na podlagi redkih arhivskih in ustnih virov težko ugotoviti. Zadnji v vrsti Dekorjevih zastopnikov je bil Marjan Petak, ki je bil imenovan za vodjo leta 1990, ko so podjetje še zadnjič preoblikovali. Postalo je poslovna enota podjetja Mercator – Mednarodna trgovina d. d. Ljubljana in se preimenovalo v »Proizvodnja in storitve Dekor«, s sedežem na Zbiljah in dejavnostjo izdelovanja predmetov iz nekovin.¹¹⁸ Med zadnje večje dosežke tovarne lahko uvrstimo sodelovanje s švedskim podjetjem Ikea (sl. 18). Konec osemdesetih, predvsem pa v devetdesetih letih 20. stoletja se je proizvodnja industrijske keramike na Slovenskem zmanjševala. Posledice je prvi med večjimi tovarnimi keramike pri nas občutil Dekor in leta 1996 ustavil proizvodnjo.¹¹⁹ Zadnje leto je tovarno vodila Jana Fakin.

Pri zbiranju spominov o tovarni Dekor se je pokazalo prav to, kar poudarja teorija kolektivnega spomina: da je pri vsakem posamezniku izrazito poudarjena subjektivnost, npr. v različnih poimenovanjih istih stvari – pinegelj, kegelj, pri neskladju najvišje temperature peke (od 960 °C do 1100 °C) in različnih poudarkih – Bile Kern je poudarjala naporene delovne razmere (mraz in prostorska stiska), Bezek pa je govorila o kolegialnosti v tovarni. Spomin ni nekaj stabilnega, določene vsebine se včasih ujemajo in prekrivajo, velikokrat pa ne najdemo celovitosti, ampak večplastnost. Arhivski viri, pripovedi in ohranjeni zapiski posameznikov, ki so bili tako ali drugače povezani s tovarno Dekor, kažejo ne samo zanimive vidike o proizvodnji in tovarni, temveč tudi stanovanjsko kulturo in socialno-politični kontekst od ustanovitve tovarne v tridesetih letih 20. stoletja do zaprtja leta 1996.

115 Na eni izmed skic je napisano, da gre za vzorec po Lavičkovi zbirki. Gre za najboljše farmaceutsko-medicinsko zbirko v Sloveniji, ki je v lasti podjetja Lek. Na diapozitivih so med drugim tudi štiri posode za praške (lekarniški pribor) z gradu Durante v Italiji iz 16. stoletja.

116 Frita je polsurovina, ena izmed glavnih sestavin za izdelavo fritanih glazur. Gre za posebne

zmesi, ki jih v fritni peči najprej zasteklijo in nato še žareče zlivajo v hladno vodo, da se oblikujejo kroglice. Te zmeljejo v fin prah in dodajo glazuram.

117 Segerjev stožec.

118 Sodni register, registrska vložna številka 1/2784/00, Mercator – Mednarodna trgovina d. d. Ljubljana, Sklep št. Srg 256/90, 29. 5. 1990.

119 Keramična industrija Kamnik je ukinila proizvodnjo leta 2008, v Libojah pa leto pozneje. Naslednica Klemenčičeve tovarne iz Novega mesta deluje še danes, z imenom Peči – keramika d. o. o.

- Čepič, Z., 2010. Jugoslovanske reforme v šestdesetih letih. V: Čepič, Z. ur. *Slovenija – Jugoslavija, krize in reforme 1968/1988*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, str. 41–66.
- Imenik učencev (učenek) v šolskem letu 1925./1926., 1926. *Izvestje za šolsko leto 1925./1926*. Ljubljana: Tehniška srednja šola v Ljubljani, str. 21–25.
- Karlovšek, J., 1938. *Umetnostna obrt – splošen razvoj in naš slog*. Ljubljana: Obrtniško društvo.
- Karlovšek, J., 1959a. *Keramiška obrt in industrija na Slovenskem* (tipkopis). Ljubljana.
- Karlovšek, J., 1959b. *Avtobiografija in Karlovškov rod* (tipkopis). Ljubljana.
- Kos, M., 2012a. Slovenska in srednjeevropska keramika / Slovene and Central-European ceramics. V: Ilich-Klančnik, B. et al. *Umetnost iz tovarne – keramika Dekor / Factory-made art – Decor ceramics*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, str. 28–43.
- Kos, M., 2012b. Umetnost iz tovarne – keramika Dekor. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, 52 (1–4), str. 115–116.
- Leskošek, J., 1928. Tehniška srednja šola v Ljubljani. V: Leskošek, J. *Stalez srednjih in strokovnih šol v Sloveniji*. Ljubljana: Profesorsko društvo.
- Mulej, O., 2016. Gospodarski in družbeni nazori v slovenskem naprednem taboru, 1930–35: I. del – velika gospodarska kriza. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 56 (1), str. 108–125.
- Osebe v šolskem letu 1928./1929., 1929. *Izvestje za šolsko leto 1928./1929*. Ljubljana: Tehniška srednja šola v Ljubljani, str. 31–33.
- Počivavšek, M., 2012. *En gros & en detail. Trgovina v Sloveniji do druge svetovne vojne: trendi, strukture, prakse*. Celje: Zgodovinsko društvo Celje.
- Pregled učnih predmetov in tedenskih ur, 1929. *Izvestje za šolsko leto 1928./1929*. Ljubljana: Tehniška srednja šola v Ljubljani, str. 7–15.
- Prinčič, J., 1991. Nacionalizacija industrijskih in rudarskih podjetij v Sloveniji v letu 1946. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 31 (2), str. 167–180.
- Prinčič, J., 1999. *V začaranem krogu. Slovensko gospodarstvo od nove ekonomske politike do velike reforme. 1955–1970*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Reisner, J., 1931. Ob dvajsetletnici »Državne obrtne šole« v Ljubljani. *Izvestje za šolsko leto 1930./1931*. Ljubljana: Tehniška srednja šola v Ljubljani, str. 3–21.
- Statistika obiska in končnega uspeha v šolskem letu 1934./1935., 1935. *Izvestje Državne tehniške srednje šole v Ljubljani (1934/1935)*. Ljubljana: Državna tehniška srednja šola v Ljubljani, str. 35.
- Ustroj Tehniške srednje šole v Ljubljani, 1928. *Izvestje Tehniške srednje šole v Ljubljani (1927/1928)*. Ljubljana: Tehniška srednja šola v Ljubljani, str. 24–26.
- Zgonik, N., 2006. Dana Pajnič in dekorativno keramično kiparstvo tridesetih let. V: Ilich Klančnik, B. et al., ur. *Zbornik za Špelco Čopič*. Ljubljana: Slovensko umetnostnozgodovinsko društvo, str. 107–135.
- Zgonik, N., 2012. Umetniške osebnosti tovarne za fino keramiko Dekor / Artistic personalities at the Dekor Fine Ceramic Factory. V: Ilich-Klančnik, B. et al. *Umetnost iz tovarne – keramika Dekor / Factory-made art – Decor ceramics*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, str. 44–63.
- Zupančič, B., 2012. Zgodovina tovarne Dekor in vloga njenih izdelkov pri opremljenosti meščanskih stanovanj / The Dekor and the role of its products in furnishing middle-class homes. V: Ilich-Klančnik, B. et al. *Umetnost iz tovarne – keramika Dekor / Factory-made art – Decor ceramics*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, str. 64–79.

Arhivski viri

- Arhiv sodnega registra, t. e. 1/2784/00, Mercator – Mednarodna trgovina d. d. Ljubljana, Sklep št. Srg 256/90, 29. 5. 1990.
- Arhiv sodnega registra, t. e. 171/00 (Rg II 260-MLo.), Dekor fina keramika, Ljubljana, Pod hribom 76, p. o., a. e. 2 (Sg 25/80 – 171/00 (3)), Sklep, 15. 1. 1980.
- Arhiv sodnega registra, t. e. 171/00 (Rg II 260-MLo.), Dekor fina keramika, Ljubljana, Pod hribom 76, p. o., a. e. 3 (Sg 1280/79 – 171/00 (2)), Sklep, 9. 10. 1979.
- Arhiv sodnega registra, t. e. 171/00 (Rg II 260-MLo.), Dekor fina keramika, Ljubljana, Pod hribom 76, p. o., a. e. 4 (171/00 (1), Fi 2394/73), Sklep št. Fi 2394/73, 4. 6. 1974.
- Arhiv sodnega registra, t. e. 171/00 (Rg II 260-MLo.), Dekor fina keramika, Ljubljana, Pod hribom 76, p. o., a. e. 4 (171/00 (1), Fi 2394/73), Možnost »Dekorja« za poslovni uspeh v novih pogojih gospodarjenja.
- Arhiv sodnega registra, t. e. 171/00 (Rg II 260-MLo.), Dekor fina keramika, Ljubljana, Pod hribom 76, p. o., a. e. 6 (neštevilčena), Odločba občinskega ljudskega odbora Ljubljana-Šiška, št. 03/4-6022/2-56, 9. 2. 1957.
- Arhiv sodnega registra, t. e. 171/00 (Rg II 260-MLo.), Dekor fina keramika, Ljubljana, Pod hribom 76, p. o., a. e. 6 (neštevilčena), Odločba občinskega ljudskega odbora Ljubljana-Šiška, št. 03/5-2725/2-58, 19. 9. 1958.
- Arhiv sodnega registra, t. e. 171/00 (Rg II 260-MLo.), Dekor fina keramika, Ljubljana, Pod hribom 76, p. o., a. e. 6 (neštevilčena), Sklep št. Rg II 260/10, 1. 3. 1957.
- Arhiv sodnega registra, t. e. 171/00 (Rg II 260-MLo.), Dekor fina keramika, Ljubljana, Pod hribom 76, p. o., a. e. 6 (neštevilčena), Sklep št. Rg II 260/12, 11. 6. 1968.
- Arhiv sodnega registra, t. e. 171/00 (Rg II 260-MLo.), Dekor fina keramika, Ljubljana, Pod hribom 76, p. o., a. e. 6 (neštevilčena), spis 3, 3. 8. 1949.
- Arhiv sodnega registra, t. e. 171/00 (Rg II 260-MLo.), Dekor fina keramika, Ljubljana, Pod hribom 76, p. o., a. e. 6 (neštevilčena), spis 6, 10. 6. 1950.
- Arhiv sodnega registra, t. e. 171/00 (Rg II 260-MLo.), Dekor fina keramika, Ljubljana, Pod hribom 76, p. o., a. e. 6 (neštevilčena), spis 7, 26. 1. 1954.
- Arhiv sodnega registra, t. e. Srg 534/83 (171/00), Sklep št. Srg 533/83, 30. 6. 1983.
- SI AS, Arhiv Republike Slovenije, AS 133/I/65, Združeni

- dokumenti, Dekor, keramična tovarna Ljubljana Šiška, 1932, načrt, 2. 7. 1931.
- SI AS, Arhiv Republike Slovenije, AS 133/I/65, Združeni dokumenti, Dekor, keramična tovarna Ljubljana Šiška, 1932, Odlok o stavbnem dovoljenju št. 0-1697/4, 15. 7. 1931.
- SI AS, Arhiv Republike Slovenije, AS 133/I/65, Združeni dokumenti, Dekor, keramična tovarna Ljubljana Šiška, 1932, Odlok o uporabnem dovoljenju št. 0-249/5, 11. 11. 1932.
- SI AS, Arhiv Republike Slovenije, AS 133/I/65, Združeni dokumenti, Dekor, keramična tovarna Ljubljana Šiška, 1932, Prošnja za uporabno dovoljenje, 25. 7. 1932.
- SI AS, Arhiv Republike Slovenije, AS 133/I/65, Združeni dokumenti, Dekor, keramična tovarna Ljubljana Šiška, 1932, Zapisnik o komisijem ogledu, 11. 11. 1932.
- SI AS, Arhiv Republike Slovenije, AS 133/I/65, Združeni dokumenti, Dekor, keramična tovarna Ljubljana Šiška, 1932, Zapisnik o komisijem razpravi, 15. 7. 1931.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 30, Okrajni ljudski odbor Ljubljana, t. e. 189, a. e. 2263, Poročilo o poslovanju.
- SI ZAL, LJU 74/3, OBLO-SO Ljubljana Šiška, t. e. 49, a. e. 378.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 74/3, OBLO-SO Ljubljana Šiška, t. e. 124, a. e. 688, Odločba o začasnem uporabnem dovoljenju št. 04/1-4788/1-56, 16. 12. 1956.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 74/4, ObLO-SO Ljubljana Šiška, t. e. 2, a. e. 49, Zapisnik o pregledu zaključnega računa.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 74/4, ObLO-SO Ljubljana Šiška, t. e. 20, a. e. 468, Poslovno poročilo.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 74/4, ObLO-SO Ljubljana Šiška, t. e. 29, a. e. 764, Poročilo.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 74/4, ObLO-SO Ljubljana Šiška, t. e. 46, a. e. 944, Zapisnik o pregledu zaključnega računa.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 74/4, ObLO-SO Ljubljana Šiška, t. e. 55, a. e. 1018, Zapisnik o pregledu zaključnega računa.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 74/4, ObLO-SO Ljubljana Šiška, t. e. 62, a. e. 1103, Zapisnik o pregledu zaključnega računa.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 74/4, ObLO-SO Ljubljana Šiška, t. e. 68, a. e. 1158, Poslovno poročilo.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 88, Okrožno gospodarsko sodišče v Ljubljani, t. e. 262, a. e. IV 298, Predlog za spremembo družbene pogodbe (dopis), 15. 8. 1947.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 88, Okrožno gospodarsko sodišče v Ljubljani, t. e. 262, a. e. IV 298, Rg C IV 198/3, 16. 7. 1932.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 88, Okrožno gospodarsko sodišče v Ljubljani, t. e. 262, a. e. IV 298, Rg C IV 298/5, 11. 4. 1933.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 88, Okrožno gospodarsko sodišče v Ljubljani, t. e. 262, a. e. IV 298, Rg C IV 298/8, 21. 4. 1934.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 88, Okrožno gospodarsko sodišče v Ljubljani, t. e. 262, a. e. IV 298, Rg C IV 298/9, 19. 9. 1936.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 88, Okrožno gospodarsko sodišče v Ljubljani, t. e. 262, a. e. IV 298, Rg C IV 298/10, 11. 11. 1936.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 88, Okrožno gospodarsko sodišče v Ljubljani, t. e. 262, a. e. IV 298, Rg C IV 298/11, 31. 12. 1940.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 88, Okrožno gospodarsko sodišče v Ljubljani, t. e. 262, a. e. IV 298, Odstopna pogodba k Rg C IV 298/11, 11. 9. 1940.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 88, Okrožno gospodarsko sodišče v Ljubljani, t. e. 262, a. e. IV 298, Odstopna pogodba k Rg C IV 298/11, 12. 9. 1940.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 88, Okrožno gospodarsko sodišče v Ljubljani, t. e. 262, a. e. IV 298, Notarski zapis o sklenitvi družbene pogodbe št. 3.366/1931, 6. 7. 1931.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 88, Okrožno gospodarsko sodišče v Ljubljani, t. e. 262, a. e. IV 298, Notarski zapis št. 3.469 41/1932, 30. 5. 1932.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 88, Okrožno gospodarsko sodišče v Ljubljani, t. e. 262, a. e. IV 298, Vpis družbe z omejeno zavezo, opr. št. Firm 635/31, Rg C IV 298/1, 11. 7. 1931.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 346, Rokopisni elaborati, t. e. 10, a. e. 10/98, spis 4.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 468, MLO Ljubljana, premoženjske zadeve (razlastitve), t. e. 123, a. e. 34/45, Dopis Dekorja, 17. 6. 1958.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 468, MLO Ljubljana, premoženjske zadeve (razlastitve), t. e. 123, a. e. 34/45, Odločba št. 04-10-7564/1-1958, 7. 5. 1959.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 468, MLO Ljubljana, premoženjske zadeve (razlastitve), t. e. 141, a. e. 9-48, Zapisnik o primopredaji podjetja, 28. 4. 1948.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 475, MLO Ljubljana, industrija in obrt, t. e. 4, a. e. 60, Poročilo o poslovanju, 6. 2. 1955.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 475, MLO Ljubljana, industrija in obrt, t. e. 4, a. e. 60, Priloga zaključnega računa »Seznam kupcev«, 8. 3. 1955.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 475, MLO Ljubljana, industrija in obrt, t. e. 4, a. e. 60, Zapisnik o pregledu zaključnega računa, 10. 5. 1955.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 475, MLO Ljubljana, industrija in obrt, t. e. 8, a. e. 800, Dekorjev dopis Mestnemu ljudskemu odboru, 11. 9. 1947.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 475, MLO Ljubljana, industrija in obrt, t. e. 8, a. e. 800, Rg C IV 298/12.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 475, MLO Ljubljana, industrija in obrt, t. e. 8, a. e. 800, Uradni zaznamki, 11. 1. 1949.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 477, MLO Ljubljana, Trgovina in preskrba, t. e. 15, a. e. 208, Uradno poročilo št. 236, 15. 4. 1949.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 493, Mesto Ljubljana, gradbena registratura, t. e. 70, a. e. 14640/36, 10. 6. 1931.

- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 649/4, Služba družbenega knjigovodstva, Ljubljana, t. e. 2, a. e. 59.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 649/4, Služba družbenega knjigovodstva, Ljubljana, t. e. 3, a. e. 170.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 649/4, Služba družbenega knjigovodstva, Ljubljana, t. e. 5, a. e. 250.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 649/4, Služba družbenega knjigovodstva, Ljubljana, t. e. 6, a. e. 307.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 649/4, Služba družbenega knjigovodstva, Ljubljana, t. e. 8, a. e. 445.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 649/4, Služba družbenega knjigovodstva, Ljubljana, t. e. 15, a. e. 761.
- SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 649/4, Služba družbenega knjigovodstva, Ljubljana, t. e. 17, a. e. 1368.
- Uradni list Federativne ljudske republike Jugoslavije (UL FLRJ), št. 98/46.
- Uradni list Ljudske republike Slovenije (UL LRS), št. 18/48, str. 179.
- Uradni list Ljudske republike Slovenije (UL LRS), št. 45/48, str. 877.
- Uradni list Ljudske republike Slovenije (UL LRS), št. 25/49, str. 456.
- Uradni list Ljudske republike Slovenije (UL LRS), št. 21/50, str. 343.
- Uradni list Ljudske republike Slovenije (UL LRS), št. 19/54, str. 61.
- Uradni list Socialistične federativne republike Jugoslavije (UL SFRJ), št. 33/65.
- Vpisi v trgovinski register, *Službeni list Kraljeve banske uprave Dravske banovine*, 25. 6. 1932, letn. III, št. 50, str. 325.
- Vpisi v trgovinski register, *Službeni list Kraljeve banske uprave Dravske banovine*, 25. 1. 1941, letn. XII, št. 8, str. 38.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o nacionalizaciji zasebnih gospodarskih podjetij, Uradni list Federativne ljudske republike Jugoslavije (UL FLRJ), št. 35/48.
- Podnevi in zvečer na velesejmu, *Slovenski dom*, 9. 10. 1941, str. 2.
- Praznik, B., Velika večina »ZA«, *Javna tribuna*, 24. 2. 1986, str. 6.
- Razstava slovenske umetne obrti, *Slovenec*, 8. 12. 1934, str. 4.
- Slikar Maksim Gaspari razstavlja keramične slike, *Slovenec*, 18. 10. 1940, str. 7.
- Trgovski register, *Trgovski list*, 11. 8. 1931, str. 3.
- Tudi sami znamo kaj, *Jutro*, 20. 11. 1941, str. 3.
- V delavnici slovenske umetne obrti – keramike, *Slovenec*, 31. 10. 1934, str. 3.
- Velesejem dokaz našega napredka, *Slovenski narod*, 6. 9. 1932, str. 2.
- Vilhar, M. L., Majol'ke iz Šiške, *Javna tribuna*, marec 1977, str. 14.
- Vpisi v trgovinski register, *Jugoslovan*, 9. 8. 1931, str. 12.

Časopisni viri

- Dekorativena keramika v Zbiljah, *Javna tribuna*, 19. 2. 1987, str. 4.
- Gasparijeve keramične slike, *Slovenski narod*, 21. 10. 1940, str. 2.
- Iz Ljubljane, *Jutro*, 17. 11. 1932, str. 3.
- Iz Ljubljane, *Slovenski narod*, 16. 11. 1932, str. 3.
- Iz Ljubljane, *Slovenski narod*, 16. 12. 1932, str. 4.
- Kaj bo danes?, *Slovenec*, 16. 12. 1932, str. 4.
- Keramična umetnost Dane Pajničeve, *Slovenski narod*, 18. 12. 1940, str. 3.
- Mojster Gaspari razstavlja keramične slike, *Slovenski dom*, 17. 10. 1940, str. 2.
- Odlično aranžirane božične izložbe, *Slovenski narod*, 16. 12. 1932, str. 5.
- Oglas Dekor, *Arhitektura*, 1932, str. (43).
- Oglas Dekor, *Jutro*, 8. 9. 1932, str. 7.
- Oglas Dekor, *Slovenec*, 8. 9. 1932, str. 8.
- Oglas Dekor, *Slovenski narod*, 7. 9. 1932, str. 6.
- Oglas Dekor, *Slovenski narod*, 10. 9. 1932, str. 8.
- Ostale vesti, *Slovenec*, 8. 9. 1932, str. 5.

Sl. 18 – Lonec za rože, v. 18,5 cm, prva polovica devetdesetih let 20. stoletja,
Dekor, Zbilje pri Medvodah, Narodni muzej Slovenije (foto: Tomaž Lauko)

Saša Rudolf, Zora Žbontar, National Museum of Slovenia

This article explores the operation and structure of the Dekor ceramics factory in Ljubljana, mainly on the basis of archive and newspaper sources along with the memories of its former employees and their family members. The beginnings of Dekor date to the 1930s which, despite the crises, were favourable to the development of the production of ceramics in what is today Slovenia. This was the time of the new generations of trained ceramicists who had finished a three-year programme at the ceramic craft department of the Technical Secondary School of Ljubljana. The limited liability company Dekor was set up on 27 June 1931, and its first director was Jože Karlovšek. The company had its premises in the newly built factory in Zgornja Šiška, which started operations in the autumn of the following year. The first ceramic products were available in three stores in Ljubljana as early as in 1932, when the company's products were also presented at the Ljubljana industrial fair, winning public acclaim. Following the initial success, the factory faced a crisis which only worsened up until World War II. Due to the poor financial situation, the founder Jože Karlovšek left in 1937.

After the war, significant companies, including Dekor in 1948, were nationalised. Dekor was transformed into a sheltered workshop. The year 1955 saw a new restructuring, following which the company was modernised and merged with Mercator in the 1980s. From the factory situated in Podhribom, the production was moved to Zbilje near Medvode. The company went bankrupt in 1996.

Over the years of Dekor's existence and operation, its ceramic production changed considerably, following different styles. In its earliest years, a considerable influence on the formation of the factory's production programme must have been exerted by its founder, Karlovšek, who invited renowned Slovenian artists to collaborate: Tine Kos, Franc Gorše, Tone and Mara Kralj, Zdenko Kalin, and Karel Putrih, among others. Dekor's products of that period were characteristically in the art deco style, distinguished by pure and simple forms and vivid colours. The shapes were emphasised and complemented by carefully selected motifs or glazing of various shimmering colours. Apart from under-glaze painting, Dekor also applied the more demanding technique of on-glaze painting. The products include both decorative and applied ceramics: figurines of various shapes and decorative plates, candlesticks, ashtrays, pots and cups, vases of various shapes and sizes, majolicas, caskets, tableware sets, and similar.

The manufacturing process, along with the shapes and motifs characteristic of the first decades of Dekor's operation changed several times, in particular during the modernisation of the factory in the mid-1980s, when it moved to Zbilje near Medvode. We were able to reconstruct this period

mainly on the basis of the memories of the former employees and their family members. In the course of planning the factory's modernisation, its director Stane Vukadinovič visited a number of similar factories in Italy. He contributed his expertise and put much effort into the process of modernisation. The company joined forces with the business partner Mercator Steklo, due to their convergent interests based on the very interesting product range. They also cooperated with the Iskra company, which had an engineering ceramics department, with Liboje Ceramics, and with the Jožef Stefan Institute – Engineering Ceramics Department. Over time, both the working conditions in the factory and the production processes improved. All the kilns were electric, automation was introduced into the preparation of clay (i.e., a special pool featuring an electric mixer was installed), and all the required material (dry clay packed in sacks, electrolyte, clay for wheel-thrown pottery, various glazes, paints and plaster) was imported from Italy.

Changes in the market and in demand resulted in some products being discontinued: the products popular before the war, such as *The Sower* and *Martin Krpan*, nearly disappeared from production as there was no demand. The products included majolicas of various sizes, beakers, pitchers, coffee cups, pots, plates, mugs, vases, bowls, baking dishes, and candlesticks. The Zbilje factory also manufactured decorative ceramics, such as pots for plants and decorative objects (cases etc.) as well as copies of imported objects. The major part of the output of the 1980s was sold to the Lek Pharmaceutical Company, Mercator and various hotels. Several slides and sketches for the vessels intended for Lek have been preserved in the archives of the painters who worked at Dekor. It is evident from those slides and sketches that some shapes and designs were taken from the items kept in the Bohuslav Lavička Pharmaceutical and Medical Collection. The records kept by the former employee Stanka Vidmar indicate that in 1993 the company's products included some 88 items of various shapes and sizes and adorned with various glazes and designs. New ideas were obtained by visiting fairs and examining magazines. The employees sketched new objects, and customers made commissions (e.g., for Lek). The artists Drago Tršar and Jure Cekuta worked for the company. Marketing was mainly the task of the business department of Mercator Steklo, along with the management of Dekor, which managed individual customers, such as Galerija Avsenik, Pro-mak. They also ran their own store, called Studio Šik.

The stories told and the records kept by some individuals who were associated with Dekor in one way or another not only shed light on some interesting aspects of the production and the factory itself but also reflect the residential culture and the socio-political context from the late 1970s to the closing down of the factory in 1996. By collecting the stories told, we wanted to create a collective memory of those who once worked in the same factory. In collecting the memories, we were able to confirm what the collective memory theory argues: subjectivity is emphasised in every individual. Thus, while certain features sometimes match and overlap, they often remain multi-layered.